

SUOMUSSALMI

SUOMUSSALMEN MAASEUTUOHJELMA 2019-2025

SUOMUSSALMEN MAASEUTUOHJELMA 2019-2025

Sisällys

ESIPUHE	2
2. MAASEUTUOHJELMAN LAADINTA JA ETENEMINEN	4
3. MAASEUDUN ELINKEINOT	4
3.1. MAATALOUS.....	5
3.2. METSÄTALOUS	14
3.3. POROTALOUS	18
3.4. KALATALOUS	20
3.5. LUONNONTUOTEALA	27
3.6. MATKAILU	29
3.7. MUU YRITYSTOIMINTA	33
4. MAASEUDULLA ASUMINEN JA OLEMINEN	34
4.1. YHTEYDET	34
4.2. ASUMINEN	35
4.3. PALVELUT	36
4.4. YMPÄRISTÖ	37
4.5. VAPAA-AIKA JA VIIHTYVYYS	38
4.6. KRIISIVALMIUS JA KYLIEN TURVASUUNNITELMAT	39
5. MAASEUTUOHJELMAN TOTEUTTAMINEN	40
5.1. HANKETOIMINTA JA -RAHOITUSTA	40
5.2. KÄYTÄNNÖN TOTEUTTAMINEN	41

ESIPUHE

Mitä on maaseutu? Sanasta tulee pääsääntöisesti mukavia ja miellyttäviä mielikuvia. Mieleen piirtyy rauhallinen maisema, jossa on näkyvissä vettä, metsää, peltoa sekä taloja siellä täällä, sekä myös eläimiä, niin kasvatettuja kuin luonnonvaraisia. Tästä olemme luultavasti yksimielisiä. Mutta kysyttäessä, missä on Suomen maaseutu, niin yksimielisyys ei olekaan itsestäänselvyys. Helsinkiläisen mielestä maaseutua on kaikki ”kehä kolmosen” ulkopuolella. Kajaanilaiset katsovat maaseudun alkavan oman kaupungin rajojen ulkopuolelta. Mitä tuumaa suomussalmelainen? Maaseutu alkaa ehkä Kurimon tai Ämmän Betonin takaa tai ehkä koko Ämmänsaari on sittenkin jo maaseutua?

Tässä maaseutuohjelmassa käsitellään maaseutua ja sen kehittämistä suomussalmelaisesta näkökulmasta. Alueemme väestökato on ollut tosiasia ja alla olevat tilastot kertovat Suomussalmen väkimäärän laskusta vuosien saatossa:

Suomussalmen kokonaisväestö- ja haja-asutusväestömäärän kehitys 1960-2006

	1960	1970	1980	1990	2005	2006	2016
<i>Maaseutu</i>	12.117	10.840	6.156	5.987	4.303	4.158	3.220
<i>Taajamat</i>	3.496	3.585	7.201	6.522	5.768	5.690	4.967
<i>Yhteensä</i>	15.613	14.425	13.357	12.509	10.071	9.848	8.187

Taajamat ovat tässä yhteydessä: Ämmänsaari, Pitämä, Taivalalanen, Kurimon suunta, Ruukki-Kaljuskylä, Alanne sekä Kirkonkylä (lähde: kunnan kunnalliskertomukset sekä toimintakertomukset vuosilta 1960-2006, Kainuun maakunnan tilastot sekä Tilastokeskus).

Kun Ämmänsaaren asukasluku oli vuoden 2016 lopussa **4100 asukasta** ja kirkonkylän **867 henkeä**, niin maaseutukylien asukasmäärät jakaantuivat seuraavasti:

Ruhtinansalmi 673 henkeä (= Selkoskylä-Hossa 88, Piispajärvi-Peranka 142, Juntusranta 253, Saarikylä 45, Pyhäkylä 59 ja Kiannanniemi 86 asukasta).

Näljänkä-Pesiö 1061 henkeä (= Näljänkä-Niva 265, Ahjola 67, Vääkiö 92, Kuurtola 164, Pesiökylä 196, Pesiönlahti 157 ja Laaja 120 asukasta).

Näätälä-Myllylahti 361 henkeä (= Myllylahti 108, Haukila-Puras 132 ja Näätälä 121 asukasta).

Vuokki 632 henkeä (= Sakara-Pyykkölä 278, Jumaliskylä 181, Vuokki 146 ja Saarivaara-Kuivajärvi 27 asukasta).

Sen lisäksi: **Ämmänsaaren seutu ympäristö 280 henkeä**, **Kirkonkylän seutu ympäristö 164 henkeä** ja **muu seutu 49 henkeä**.

Kunnan asukasluku oli siis vuoden 2016 viimeisenä päivänä:

	asukkaita	pinta-alaa	josta vesistöä
Suomussalmen kunta	8 187 henk.	5 879 km ²	602 km ²

Haja-asutusväestön osuus Suomussalmen kunnassa:

	haja-asutusväestö
Vuonna 2006	42,22 %
Vuonna 2016	39,33 %

Arvio asukasluvun kehityksestä (2015-2040):

	2015	2020	2025	2030	2040
Suomussalmi	8580	8067	7836	7540	6819

(lähde: Tilastokeskuksen väestöennuste 2015-2040)

Väen vähyydestä huolimatta kunnan syrjäisten maaseutualueiden arvoa ei tule vähätellä. Ne tarjoavat siellä asuville ja sieltä aikoinaan lähteneille korvaamattomia asioita. Samalla täytyy muistaa, että syrjäisimmätkin seudut ovat tehneet oman osansa rakennettaessa nykyistä hyvinvointi Suomea. Ämmänsaaren sekä kirkonkylän taajamassakin on monia rakennuksia, joihin on otettu pääoma ja rakennustarpeet maaseudun metsistä ja pelloista. Tästäkin näkökulmasta katsottuna on vastenmielistä ajatella, että syrjäisimmät kolat tyhjennettäisiin asukkaista tieteen tahtoen. Annetaan kylien ja kyläläisten tehdä omat valintansa vapaasti niin kuin tähänkin saakka ja jos kylä on kuollakseen, niin annetaan sen tehdä yhtä arvokkaasti ja ylväästi niin kuin se on elänytkin. Negatiivinen kehitys ei ole kuitenkaan itsestäänselvyttä. Erä-Kainuu pystyy tarjoamaan myös uusia työpaikkoja ja elämyksiä stressaantuneille kaupunkilaisille. Toivotaan, että Suomussalmen maaseutu elää ja voi hyvin jatkossakin ja sinne pääsee kulkemaan normaaleja ajoneuvoja käyttämällä. Tässä ohjelmassa on esitetty muutamia toimenpiteitä, joilla tavoitteeseen mahdollisesti päästään.

Ilmari Schepel

itsekin selekosen eli kiviön asukas

2. MAASEUTUOHJELMAN LAADINTA JA ETENEMINEN

Alkutahdin maaseudun kehittämisohjelman laadinnalle antoi Suomussalmen maatalouslautakunta. Vuoden 2002 syksyllä valmistui kunnan ensimmäinen maaseutuohjelma, Suomussalmen maaseutuohjelma 2003-2006. Tämä 5-sivuinen julkaisu keskittyi lähinnä alkutuotantoon sekä metsätalouteen. Useissa kyläkokouksissa ja kyläparlamenttikokousten yhteydessä on ollut puhetta maaseutuohjelman päivittämisestä ja vuonna 2008 syntyi kunnan uusi maaseutustrategia 2008-2013, jonka aineiston koostamisesta ja kirjoittamisesta päävastuu oli Suomussalmen maaseutusihiteerillä. Aineistoon pyydettiin kommentteja muilta toimijoilta (Metsäkeskus Kainuu, Metsänhoitoyhdistys Ylä-kainuu, MTK-Suomussalmi, Kainuun Kalatalouskeskus, Kainuun TE-keskus, paikalliset asiantuntijat) ja tuo palaute näkyy tekstin muodossa.

Vuonna 2018 kyseinen maaseutuohjelma päivitettiin kunnan pyynnöstä ja tekstin muokkauksesta vastasi eläkkeellä oleva maaseutusihiteeri, joka käytti niin maakunnan kuin paikkakunnan asiantuntijoita tietojen ajankohtaistamisessa. Uudessa maaseutuohjelmassa 2019-2025 on listattu tärkeimmät toimenpiteet, joilla voidaan ylläpitää Suomussalmen maaseutua, mutta itse teot odottavat tekijäänsä. Jokaisen tahon tulee miettiä, mitkä ovat ne toimenpiteet, jotka me itse kukin voimme toteuttaa tai ainakin olla mukana toteuttamassa. Jatkokeskustelujen pohjalta tulee päättää, mitkä tässä ohjelmassa esitetyt toimenpiteet tulee toteuttaa ja myös päättää siitä ketkä ovat näiden toimenpiteiden toteuttamisesta vastaavat tahot. Sopivia keskustelufoorumeja voisivat olla kunnanhallituksen sekä –valtuuston ohella myös Suomussalmen jokavuotiset kyläparlamentit sekä kyläyhdistysten omat kokoukset. Jos kunnan vuorokeskustelua ei käydä, voidaan todeta, että on tehty turhaa työtä, jonka tuloksena on jälleen yksi kehittämisohjelma, joka pölyttyy kaapissa monien muiden ohjelmien joukossa.

3. MAASEUDUN ELINKEINOT

Ohjelmassa käsitellään maaseudun pääelinkeinot siten, että aluksi on lyhyt kuvaus ja historia elinkeinosta ja sen jälkeen kerrotaan elinkeinon uhat ja mahdollisuudet. Lopuksi on ehdotuksia kehittämistoimenpiteistä. Suomussalmen maaseudun teollisuuselinkeinot (lähinnä kiviteollisuus ja kaivostoiminta) jätettiin tämän maaseutuohjelman ulkopuolelle, koska ne kuuluvat kunnan varsinaiseen elinkeinosektoriin.

3.1. MAATALOUS

Maatalous on ollut ja on edelleen Suomussalmen maaseudun sielu ja sydän. Toki maatalouden merkitys maaseudun hyvinvoinnin runkona on pienentynyt 1960-luvulta lähtien, mutta edelleenkin maataloutta voidaan pitää maaseudun elinvoimaisuuden ja viihtyvyyden kannalta hyvin merkittävänä tekijänä ja vaikuttajana sekä maaseudun runkoasutuksen säilyttäjänä. Vuonna 2016 maatalous työllisti koko Kainuussa yhteensä 1877 henkilöä ja sen yhteenlaskettu liikevaihto oli 71 miljoonaa euroa. Vastaavasti maakunnan elintarviketeollisuus työllisti 243 henkeä sen liikevaihdon ollessa 39 miljoonaa euroa. Suomussalmen maatalouden liikevaihto oli vuonna 2016 yhteensä 9,01 miljoonaa euroa (lähde: KantarNS):

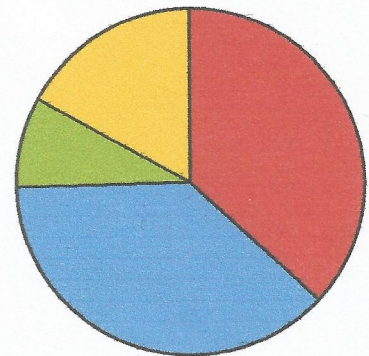
AgrInfo Maatilojen rahavirta

Suomussalmi, 2016

MAATILOJEN TULOT (brutto, ei sis. alv)

yhteensä 9,01 milj. € (-2 %) *

	%	milj. €
MAATALOUDEN MYYNTITULOT	37	3,33
MAATALOUDEN TULOTUET	38	3,40
METSÄTULOT (MAANV.)	8	0,76
SIVUANSIOT/LIITÄNNÄISELINKEINOT	17	1,53

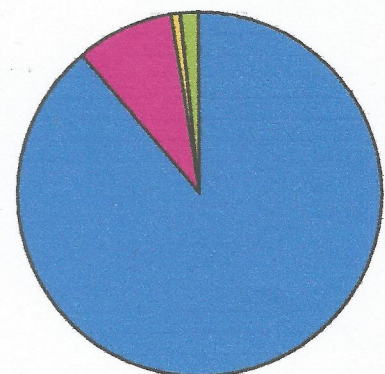
Kokonaistuloiltaan Suomen 221. suurin kunta

Tilojen lukumäärä 87 kpl (-6 %)

MAATALOUDEN MYYNTITULOT (brutto, ei sis. alv)

yhteensä 3,33 milj. € (-4 %) *

	tn tai milj. l		Tulot	
	Tiloja**	Tuotanto	%	milj. €
MAITO	29	7,7	89	2,96
NAUDANLIHA	6	101,1	9	0,29
SIANLIHA	0		0	0,00
MUU LIHA	0		1	0,03
KANANMUNAT	0		0	0,00
VILJAT	0		0	0,00
MUUT KASVIT	40		2	0,05
yhteensä	75			

Maatalouden myyntituloiltaan Suomen 184. suurin kunta

** Viljelijän tukihakemuksessa ilmoittaman päätuotantosuunnan mukaan

*(suluisissa muutos-% ed. vuoteen)

Parhaimmillaan Suomussalmella on ollut 1950-luvulla noin 1 900 toimivaa maatilaa. Viljeltyä peltoa oli parhaimmillaan lähes 9.000 ha. Tällä hetkellä Suomussalmella on aktiivisia maatiloja 101 kpl ja viljeltyä peltoa 2.931 ha. Tilojen lukumäärän putoamisesta huolimatta ja viljellyn pinta-alan pienen lisäyksen ansiosta maatalouden tuotannon volyymi päätuotantosuunnilla (maidontuotanto) on viime vuosina ilahduttavasti noussut. *Nyt 26 maitotilaa tuottavat suunnilleen yhtä paljon maitoa kuin 63 maatilaa vuonna 2006.* Tilakohtaiset maitomäärät tuplaantuivat reilusti yhden vuosikymmenen aikana. Monen laajentavan tilan tuotantotaso on siis noussut. Niin Ylä-Kainuussa kuin muuallakin Suomessa maatilat ovat erikoistuneet yleensä yhteen tuotantosuuntaan. Tämän vuoksi maatilojen ja maaseudun monimuotoisuus on heikentynyt aikojen saatossa. Pelloista yli 90 % on nurmen viljelyssä ja siitäkin suurin osa säilörehulla. Viime vuosikymmen on ollut maataloudelle suurta muutoksen aikaa. Liittyminen Euroopan unioniin toi tullessaan suuria muutoksia maatalouteen. EU:n mukanaan tuoma tarkka ohjaus ja byrokratia sekä maatilojen tulojen siirtyminen yhä enemmäntukien varaan ovat tuoneet suurta epävarmuutta maatalouteen ja sen kannattavuuden kehittymiseen jatkossa, kuten on tehnyt tuottajahinnan heikko kehityskin. Viljelijät ovat kokeneet, että tilan tuloksen tekemistä ja kehittämistä ohjataan liikaa tilan ulkopuolelta.

Taulukko 1. Suomussalmen maatalouden tilastolukuja 1995-2016
(joidenkin alojen tilastointi on muuttunut jakson aikana)

SUOMUSSALMI	v.1995	v.2002	v.2006	v.2007	v.2013	v.2016
Viljelty peltoala, ha	3 321 ha	2 764 ha	2 967 ha	2 808 ha	2 980 ha	2 931 ha
Tilakohtainen peltoalaa, ha	15,9 ha	20,1 ha	20,2 ha	19,7 ha	25 ha	30 ha
Aktiivitalat (myös porotalat) yht, kpl	220 tilaa	137 tilaa	147 tilaa	145 tilaa	120 tilaa	101 tilaa
Maidonlähettäjiä	151 kpl	88 kpl	63 kpl	59 kpl	32 kpl	28 kpl
Maitomäärä, milj.litraa	10,3	8,7	7,7	7,4	6,8	7,6
Maitomäärä litraa/tila	67 881	95 600	112 000	125 000	213 000	255 000
Lypsylehmiä	1593	1201	1001	935	794	904
Muut naudat						1 087
Hevostilat		4	5	5	3	4
Luomutilat		5	5	7	7	7
Puutarhatilat		5	5	5	4	4
Lammas-, lihakarja- ja sikatilat		23	17	14	14	8
Lihakarjatilat		18	8	5	5	2
Lammastilat		5	8	8	8	5
Lampaat						738
Sikatilat	1	1	1	1	1	0
Emolehmätilat		2	8	8	5	5
Väliskasvattamo		0	0	0	0	0
Vain tilatuen piirissä olevat tilat		0	31	29	32	31
Tuotantorakennusinvestoinnit			8	4	2	1
Sukupolvenvaihdokset			2	2	3	0
Niitonurmiala	2 793 ha	2 221 ha	2 125 ha	2 076 ha	2 090 ha	2 010 ha
Laidunnurmiala	232 ha	297 ha	361 ha	345 ha	260 ha	210 ha
Ohra,kaura,vih.vilja	122 ha	94 ha	64 ha	45 ha	40 ha	88 ha
Mansikka	13,9 ha	12,9 ha	9,2 ha	9,3 ha	6,4 ha	4,3 ha
Muut marjat	5,3 ha	3,6 ha	3,5 ha	3,5 ha	1,4 ha	0,8 ha
Peruna	12,8 ha	12,6 ha	5,8 ha	6,1 ha	5,2 ha	4,9 ha
Kesanto ja tilapäisesti viljelemätön	62,3 ha	71,9 ha	49,5 ha	31,1 ha	39,5 ha	--
Hoidettu viljelemätön pelto (ennen pysyvästi viljelemätön)	71,7 ha	39,1 ha	340,4 ha	279,5 ha	296,2 ha	--
Erytystukisopimusala (pysyvä laidun)	----	10,4 ha	36,4 ha	36,4 ha	20,5 ha	--
Muu (kasvihuone, kasvimaat, koristekasvit)	1,9 ha	3,0 ha	3,2 ha	3,2 ha	0,5 ha	0,5 ha

Kainuun osuusmeijerin (nyk. Itä-Maito), Suomussalmen kunnan ja Suomussalmen MTK:n aloitteesta suoritettiin kevättalvella 2007 maidontuotantoon liittyvä kysely. Huoli kunnan maidontuotannon kehityksestä oli ilmeinen ja yhteinen. Samalla kun moni tila lopettaa maidon tuottamisen toivotaan, että jatkavat tilat pystyisivät samanaikaisesti laajentamaan. Meijeri esitti 8.2.2007 pidetyssä palaverissa, että myös tulevaisuudessa Suomussalmen alueelta voitaisiin kerätä noin 8-10 miljoonaa litraa maitoa. Lypsylehmä on tunnetusti edelleen Pohjois-Suomen maatalouden paras työnantaja ja näin toivottavasti pysyykin.

Kyselyssä pyrittiin selvittämään mitkä tilat haluavat lisätä maidontuotantoa, mitkä tilat ovat tyytyväisiä nykytilanteeseen ja mitkä tilat aikovat lähivuosina kokonaan luopua maidontuotannosta. Selvityksessä pyrittiin myös kartoittamaan missä päin olisi mahdollisuuksia muutamille suurnavetoille, erityisesti peltojen suhteen. Selvitys tehtiin siten, että maaseutusihteeri esitti kaikille maidontuottajille (yhteensä 61 kpl) seuraavat kysymykset:

- mikä on tuotettu maitomäärä ja paljonko on tilan kiintiö?
- aiotteko lisätä, pitää ennallaan vai vähentää maidontuotantoa?
- mitkä tekijät vaikuttavat siihen?
- jos tila luopuu lähivuosina tuotannosta eikä jatkajaa ole, voisitteko silloin vuokrata/myydä pellot ulkopuoliselle?

MAIDONTUOTANNON KEHITYS KUNNASSA

Kyselyssä 17 tilaa ilmoitti lopettavansa lähiaikoina ja 44 maatilaa kertoi jatkavansa, joko laajentamalla tai pitämällä tuotantoa ennallaan. Vastausten pohjalta ennustettiin edellisessä maaseutuohjelmassa, että vuonna 2010 Suomussalmella tuotettaisiin suunnilleen 7 377 tuhatta litraa maitoa (tuotanto vuonna 2006 oli ollut 7 732 tuhatta litraa maitoa). Kun vuonna 2013 tuotettu maitomäärä oli enää 6 800 tuhatta litraa niin oheisesta Kainuun ELY-keskuksen taulukosta (tämän osion lopussa) näkee, että tuon pohjakosketuksen jälkeen tapahtui kuitenkin selkeä nousu parempaan.

MISTÄ SYISTÄ LOPETETAAN?

Kun lopettajilta (yhteensä 17 tilaa) kysyttiin mistä syistä luovutaan maidontuotannosta oli vastausten jako selkeä: joko jatkajaa ei ole tai sitten ikä/terveys pakotti lopettamaan.

LAAJENTAMISEN SUURIMMAT ESTEET

Niiltä tiloilta, jotka ilmoittivat pitävänsä tuotannon ennallaan, kysyttiin mitkä olivat laajentamisen suurimmat esteet. Tärkein este oli uuden navetan hinta sekä sen rahoituksen vaikeudet. Vähiten yhtä tärkeä tekijä uuden navetan rakentamatta jättämisessä oli tulevan jatkajan puute. Viisi maatilaa ilmoitti terveysongelmista ja kaksi mainitsi peltojen puute uuden navetan suurimmaksi esteeksi. Suomussalmelaisen maatalouden eräs ongelma onkin pienten peltolohkojen hajanaisuus.

MAATALOUDEN UHAT

Kuten jo aiemmin mainittiin, niin yhä suurempi osa viljelijän palkasta tulee tilalle tuenmuodossa. Tämä on aiheuttanut sen, että tilojen menestyminen on entistä enemmän kiinni muualla tehdyistä päätöksistä ja yleisestä mielipiteestä pohjoista

maataloutta kohtaan. Suhteellisen pienellä viljelijäjoukolla on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa muualla tehtäviin päätöksiin. Tämän vuoksi vaaditaan vaikuttamista päättäjiin myös muiltakin kuin viljelijöiltä. Maataloutta ohjaava ympäristönsuojelu- ja eläinsuojelulainsäädäntö on tiukentunut viime vuosikymmeninä yleisistä yhteiskunnallisten arvojen muutosten vuoksi. Kukapa enää hyväksyisi vielä 1980-luvulla yleistä lietalannan talvilevitystä rantapelloille. On todennäköistä, että säännökset tulevaisuudessa edelleenkin tiukentuvat, mikä taas aiheuttaa maataloilta investointitarvetta ja vaikuttaa näin tilojen kannattavuuteen. Epävarmuus maatalouden tulevaisuudesta vähentää valitettavasti kiinnostusta mm. sukupolvenvaihdoksiin. Ympäristö- ja eläinsuojeluarvojen ylikorostaminen tietyissä piireissä on luonut radikaaleja toimintatapoja, josta esimerkkinä ovat eläinaktivistien lähinnä turkistarhoille kohdistamat iskut. Myös eturistiriidat maatalousyrittäjien ja muiden alueella toimivien välillä voivat aiheuttaa sen, että ympäristöasioita käytetään esimerkiksi pitkittämään rakennus- ja ympäristölupahakemuksia. Meijeritoiminnan merkitys on taloudellisesti suuri koko maakunnalle, koska ainoastaan lypsykarjatalous antaa riittävän toimeentulon näin pohjoisella alueella. Jotta voidaan ylläpitää tämänhetkinen maatalouden tuotannon taso, olisi Suomussalmella vuosittain tehtävä sukupolvenvaihdoksia 3-5 kpl. Viime vuosina on tehty maatalojen sukupolvenvaihdoksia liian vähän. Tämän vuoksi negatiivista tiedottamista tulee välttää, jotta nuorten kiinnostusta maatalouden harjoittamista kohtaan ei vähenisi.

Myös maaseudun syrjäisten alueiden väestökato voi vaikeuttaa yrittäjien jat työvoiman saatavuutta.

SUOMUSSALMI	2017
Viljelijät ikäluokittain	
Yhteensä (henkeä)	101
Alle 30	3
30 - 39	8
40 - 49	18
50 - 64	48
SUOMUSSALMI	2017
Kokoluokkaa (ha)	
Yhteensä (tiloja)	101
Alle 10 ha	39
10 – 30 ha	30
30 – 60 ha	21
60 – 90 ha	4
yli 90 ha	7

Vuonna 2007 Kainuun Osuusmeijerin (nykyisin Itä-Maito) tavoitteena oli, että Suomussalmen kunnan alueelta toimitetaan vähintään 8 miljoonaa litraa maitoa vuodessa ja että tilakohtainen maitomäärä olisi reilusti 200 000 litraa. Tämä tavoite tuntuu nykyvalossa täysin mahdolliselta. Lihantuotannon kannalta viime vuosien tuottajahintakehitykset ovat olleet tuhoisia, etenkin kun tuo kehitys on ollut yhdistettynä rehujen sekä lannoitteiden jatkuviin hintanousuihin. Myös lammastalous on ollut samanlaisessa hintapuristuksessa; jopa siinä määrin, että on ollut kannattavampaa pitää pelkästään pitouuhia, ilman karitsointia.

MAATALOUDEN MAHDOLLISUUDET

Kuten edellä huomattiin, Suomussalmella on hyvät mahdollisuudet tehokkaaseen maidontuotantoon ja sillä rintamalla tapahtuu parhaillaan myönteinen kehitys. Myös lähiruokaketjun parissa on tarjolla uutta perspektiiviä ja tällä hetkellä etenkin lammastuotanto ja porotalous keskittyvät siihen. Luonnosta saatavat puhtaat raaka-aineet ja erämatkailun kehittyminen alueella avaavat hyvät kasvu- ja kehittymismahdollisuudet lähiruoalle. Suomussalmella on paljon toimivia karjatiloja. Näiltä tiloilla saadaan vuosittain karjanlantaa, jota voitaisiin hyödyntää bioenergian tuotannossa. Myös jätevesipuhdistamolietteen hyödyntäminen samoissa laitoksissa lienee mahdollista. Perusmaatalouden hyödyntäminen matkailussa on vielä täysin käyttämätönvoimavara. Nykypäiväinen maatila on isolle osalle ihmisistä tuntematonkokemus, josta olisi mahdollisuus luoda matkailutuote, kuten on tehty porotaloudenosalla onnistuneesti. Itse maatalouden sisällä on tulevaisuudessa mahdollisuudet koneurakoinninkehittämiseen. Urakoinnin kysyntä tulee lisääntymään sitä mukaa kuin tilojen koko kasvaa nykyisestä. Mahdollisesti paikallisesti metsäurakoitsijat voisivat harkita kesäistä lietteen ajoa jne. Lisäksi ympäristörakentamisesta voisi löytyä lisäansionmahdollisuuksia, urakoinnin ohella. Tässä voisi olla vaihtoehto pienille, muusta tuotannosta luopuville tiloille.

Muutamalle pientilalle voisi ehkä löytyä lisätuloa joulukuusien ja muiden koristepuiden ja pensaiden kasvatuksesta, mm. pajun kasvatusta askarteluun ja ympäristörakentamiseen.

(kuva: koneurakointi.fi)

MAATALOUDEN KEHITTÄMISTOIMENPITEET

Ylä-Kainuun alkutuotannon kannalta seuraavat toimenpiteet ovat lähivuosien keskeisimpiä:

1. Liiketoimintaosaamisen ja yritysjohtajuuden vahvistaminen.
2. Maatilojen sukupolvenvaihdosten edistäminen!
3. Positiivisen mielialan ja jaksamisen parantaminen.
4. Yhteistyön ja -toiminnan kehittäminen. Koneurakointi.
5. Uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen ja toiminnan monipuolistaminen.
6. Lietelannan käyttö alku- ja keskikesällä (kustannus- ja ympäristösäästö)
7. Tuotannon lopettavien pellot vuokrattaisiin tai myytäisiin ensisijaisesti aktiiviviljelijöille jos heitä ei ole, vasta sitten muutettaisiin hoidetuiksi viljelemättömäksi pelloksi/metsäksi..
8. Kunnan hankintastrategia voisi vahvistaa paikallistaloutta ja alkutuotantoa (lähiruoka, lähienergia, puurakentaminen, lähipalveluiden käyttö, lumiurakointi)

Eräänä tavoitteena voisi olla laajan, alkutuotannon yrityksiin kohdistuvan käyntikierroksen käynnistäminen. Tällaisen yrityskäynnin avulla jokaiselle yritykselle pyritään määrittelemään yrityksen keskeisimmät kehittämistoimet tuleville vuosille.

Maatalouden osalta koko seutukunnan tulisi pyrkiä vaikuttamaan EU:ssa ja kansallisella tasolla tehtäviin päätöksiin siten, että maatalouden harjoittaminen olisi mielekästä täällä myös tulevaisuudessa. Lisäksi on panostettava voimakkaasti myönteiseen tiedottamiseen ja positiivisen mielialan vahvistamiseen. Toimialalle on saatava jälleen aikaan iloista tekemisen meininkiä.

POSITIIVISEN MAATALOUDEN KUVAN TUOTTAMINEN

Positiivisen kuvan kannalta on toivottava, että pyrittäisiin tukien hakuun liittyvän byrokratian vähentämiseen, aivan käytännön tasolla: esim. haku sähköisesti, lomakkeiden yksinkertaistaminen ja niiden esitäyttö, ohjeistuksen yksinkertaistaminen sekä ennen kaikkea sanktioiden uhan lieventäminen. Vain näin saataisiin viljelijöiden mielialoja vähän nostettua. Kuitenkin on tässä yhteydessä sanottava, että maatalous ei voi saada positiivista kuvaa, ellei maatalous itse sitä luo. EU:n haittojen vastapainoksi ovat esimerkeiksi tulleet varsin hyvät investointituet ja alhainen korkotaso. Sukupolvenvaihdosten osittainen tai kokonainen verovapaus toisi ehkä helpotusta ja nuorten kiinnostusta alaan. Koulutuksen tarpeellisuutta ja oppimisen merkitystä pitäisi korostaa lähitulevaisuudessakin. Ehkä pian tulee se hetki, että ATK-taidot voisivat tulla ”pakollisiksi” kaikille aktiiviviljelijöille, nyt kun jo niin monet Suomussalmen maatilat ovat laajakaistan piirissä.

YHTEYS NUORIIN

On tärkeitä, että pidetään yhteyttä niin yläasteikäisiin kuin niihin nuoriin, jotka ovat opiskelemassa jossain maatalous- tai metsäoppilaitoksissa. Tälläkin hetkellä on monia suomussalmelaisia nuoria Seppälässä, Muhoksella, Iisalmessa, Peltosalmella jne. opiskelemassa maataloutta. Heihin voitaisiin ottaa yhteyttä, esimerkiksi lomien aikaan ja kutsua yhteiseen tilaisuuteen, jossa heille kerrottaisiin maatalouden mahdollisuuksista ja samalla he tutustuisivat toisiinsa ja saisivat tärkeitä yhteyksiä. Nyt he ovat aika yksinäisiä oman tiensä kulkijoita eikä kukaan varsinaisesti heistä huolehdi. Yläasteikäisille TET-jaksot maatiloilla pitäisi tehdä mahdollisiksi yläasteikäisille. Varmasti löytyy tiloja jotka ottaisivat nuoria tiloille tutustumaan kunhan vain joku yhdyshenkilö hoitaisi näitä suhteita vastaisuudessa.

Maataloudesta päätoimen tuloa saavat henkilöt: noin 80 henkeä

Maataloudesta sivutoimen tuloa saavat henkilöt: noin 60 henkeä

Tämän lisäksi Suomussalmen maatalous työllistää epäsuorasti, vuodesta toiseen, paljon muita paikallisia yrittäjiä, kuljetusalaa, teollisuutta jne.

Meijerimaidon ja tilojen määrät kunnittain vuosina 1996 ja 2016-2017

Kunta	Vuosi	Maitoa			Tiloja			Tilaa kohden		
		Meijeriin lähetetty 1000 l	Muutos ed. vuoteen		Vuosi kpl	Muutos ed. vuoteen		Keskim. litraa/ tila 1000 l	Muutos ed. vuoteen	
			1000 l	%		kpl	%		1000 l	%
Hyrnsalmi	1996	4 508			84			54		
	2016	3 874	-634	-14,1	26	-58	-69,0	151	97	181,4
	2017	3 456	-418	-10,8	24	-2	-7,7	144	-7	-4,6
Kajaani	1996	5 204			75			69		
	2016	4 577	-627	-12,0	16	-59	-78,7	286	217	312,3
	2017	4 622	45	1,0	16	0	0,0	289	3	1,0
Kuhmo	1996	12 590			181			70		
	2016	12 568	-22	-0,2	55	-126	-69,6	229	159	228,5
	2017	12 462	-106	-0,8	51	-4	-7,3	244	16	6,9
Paltamo	1996	4 173			75			56		
	2016	3 191	-982	-23,5	19	-56	-74,7	168	112	201,8
	2017	3 230	39	1,2	18	-1	-5,3	179	11	6,8
Puolanka	1996	4 603			69			67		
	2016	12 069	7 466	162,2	20	-49	-71,0	603	537	804,6
	2017	12 728	659	5,5	18	-2	-10,0	707	104	17,2
Ristijärvi	1996	3 532			55			64		
	2016	3 215	-317	-9,0	15	-40	-72,7	214	150	233,8
	2017	3 517	302	9,4	13	-2	-13,3	271	56	26,2
Sotkamo	1996	13 727			207			66		
	2016	14 533	806	5,9	44	-163	-78,7	330	264	398,1
	2017	15 106	573	3,9	42	-2	-4,5	360	29	8,9
Suomuss.	1996	9 773			145			67		
	2016	7 658	-2 115	-21,6	30	-115	-79,3	255	188	278,7
	2017	7 933	275	3,6	26	-4	-13,3	305	50	19,5
Kainuu	1996	58 110			891			65		
	2016	61 685	3 575	6,2	225	-666	-74,7	274	209	320,4
	2017	63 054	1 369	2,2	208	-17	-7,6	303	29	10,6
63 054 950 litraa tuotettu maitoa meijeriin Kainuussa vuonna 2017										
	1996	58 110			891			65		
	2015	61 209	3 099	5,3	238	-653	-73,3	257	192	294,3
	2016	61 685	476	0,8	225	-13	-5,5	274	17	6,6
	2017	63 054	1369	2,2	208	-17	-7,6	303	29	10,6

3.2. METSÄTALOUS

Metsätaloudella on ollut ja on *hyvin merkittävä* vaikutus Suomussalmen maaseutuun monellakin eri tavalla. Metsätalous on keskeinen tulonlähde niin metsänomistajille kuin metsässä töitä tekeville ihmisille sekä jalostuksen parissa toimiville tahoille. Vuonna 2016 metsätalous työllisti koko Kainuussa yhteensä 1552 henkilöä ja sen yhteenlaskettu liikevaihto oli 162 miljoonaa euroa. Vastaavasti maakunnan puutuoteteollisuus työllisti 674 henkeä sen liikevaihdon ollessa 153 miljoonaa euroa.

Kainuun metsäohjelman (2016-2020) mukaisesti Suomussalmen hakkuusuunnite on ainespuun (tukki ja kuitu) osalta yhteensä 900 000 m³/vuosi ja energiapuun osalta 50 000 m³/vuosi. Yksityismetsien tukki- ja kuitupuun hakkuusuunnite on siitä noin puolet eli 490 000 m³/vuosi. Vuonna 2016 Suomussalmen yksityismetsien hakkuita toteutettiin **vain 231 200 m³** eli hakkuita on mahdollisuus siten hyödyntää tuplasti nykyistä enemmän.

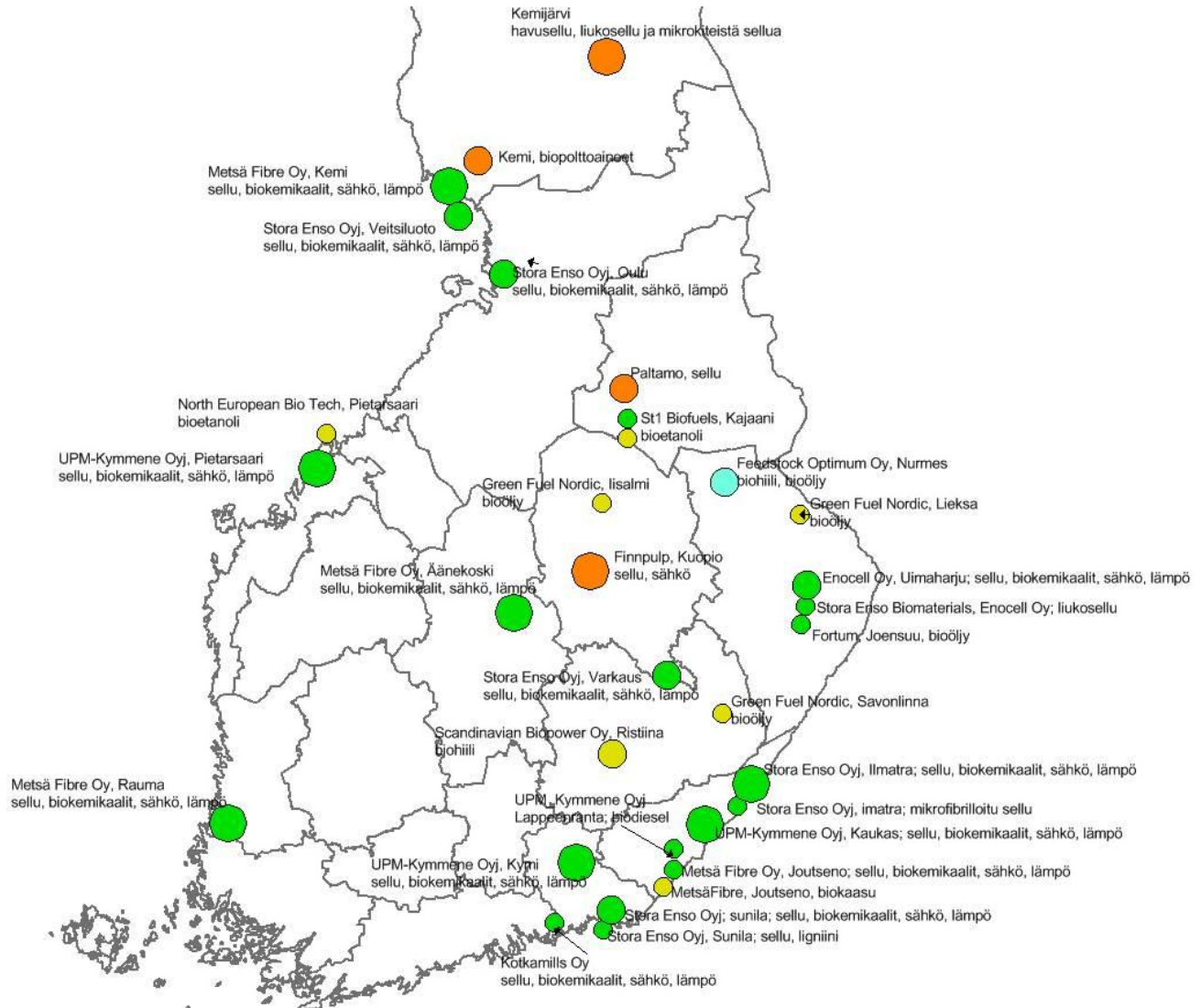
Vuosittain yksityismetsien kantorahatulot ovat Suomussalmella lähes 8 milj. euroa. Hakkuuvajeesta johtuen yksityisiltä metsänomistajilta on jäänyt hyödyntämättä 4 milj. euroa kantorahatuloja sekä 6,5 milj. euroa puunkorjuun urakoitsijoiden ja kuljetuksen liikevaihtoa. Yhteensä 11,5 milj. euroa vuodessa. Lisäksi metsänhoidon työsuoritteita jää aluetalouteen tekemättä 3,5 milj. euron arvosta vuodessa. Suomussalmelle tulee vuosittain n.0,8 miljoona euroa metsänparannusvaroja.

Metsä työllistää kunnan alueella noin 225 henkilöä ja voisi työllistää 68 henkilöä nykyistä enemmän mikäli Kainuun metsäohjelman tavoitteet toteutuisivat. Näiden lukujen lisäksi tulee huomioida metsätalouden vaikutus mm. kuljetuksiin, kauppaan ja korjaamotoimintaan. Metsätalous on siis suomussalmelaisen maaseudun hyvin merkittävä työllistäjä ja toimeentulon lähde.

Metsänhoitotoimenpiteet näkyvät luonnossa joissakin tapauksissa pitkään ja niiden esteettisistä vaikutuksista voidaan olla ja ollaankin monta eri mieltä. Osa pitää hoidetusta metsästä, kun taas toiset ihannoivat pelkästään luonnontilaista metsää. Avohakkuuaukio ei olekaan heti tuoreeltaan kovin mukavan näköinen, mutta jo muutaman vuoden kuluttua se tarjoaa mainion marjapaikan niin eläimille kuin myös ihmisille. Lienee selvää, että jos jatkossakin halutaan, että metsätalous voisi hyvin Suomussalmella, on metsässä tehtävä hoitotoimenpiteitä ja on hyväksyttävä niistä aika ajoin syntyvä tilapäinen esteettinen haitta.

Puupohjaista raaka-ainetta käyttävät biojalostamot:

(lähde: Metsäteollisuus ry, 1.12.2017, julkinen)

Biojalostamot - Toteutusaste

- Valmis (21)
- Rakenteilla (1)
- Suunnitteilla (8)
- Selvitys (4)

Kapasiteetti t/v

- 500 000 – 1 300 000 (10)
- 200 000 – 500 000 (10)
- 0 – 200 000 (14)

Swot – analyysi Suomussalmen metsätaloudesta:

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kainuun metsien kasvu (Vaala pl.) on 6,9 miljoonaa m³ vuodessa. - Kestävä hakkuusuunnite on 4,4 miljoonaa m³ vuodessa, josta 36 % tukkia, 57 % kuitua ja ainespuuta 7 %. - Hakkuusäästöä syntyy maakunnassa 1,8 miljoonaa m³ vuodessa. - Käyttämätöntä potentiaalia valtavasti - Ammattitaitoiset metsäkone- ja kuljetusurakoitsijat. - Alueen puutuoteteollisuus vahvassa kasvussa - Ilmastonmuutoksen aiheuttama lisäkasvu - Metsänhoito- ja metsänparannustöiden määrät maakunnassa. - Uudet biotuotetehtaat Pohjois-Suomessa ja mahdollisesti Kainuussa 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kainuun talousmetsät ovat vajaakäytössä: - Kainuussa metsiä hakataan noin 2,9 miljoonaa m³ vuodessa - Puun kysynnän vähyyden vuoksi yksityismetsien hakkuumäärät erityisesti pysyvät turhan alhaisina, erityisesti harvennushakkuussa. - Ammattitaitoisten kone- ja autokuskien mahdollinen puute. - Riskipääoman puute ja suhdanteet. - Lumen ja myrskyn aiheuttamia tuhoja - Hirvieläimet ja sienitaudit
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jalostusasteen nosto ja uudet tehtaat. - Lähialueyhteistyö (mm Barents Link, Kostamus) - Venäjän puutullit (kotimaisen puun kysyntä kasvanut) - Yhteistyö ja verkottuminen muiden toimialojen kanssa. - Uudet, puupohjaiset tuotteet. - Puun energiakäyttö ja lämpöyrittäminen. - Erikoistuminen, tietotaito ja moniosaaminen. - Nuorten lisääntyvä kiinnostus metsätalouteen (mikäli palkkaus ym. asiat saadaan kuntoon): metsä tarjoaa todellisen mahdollisuuden jäädä asumaan synnyinseudulla. - Metsien monikäyttömahdollisuudet (metsästys, marjastus, luonnontuotteet, virkistys, luontomatkailu) 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vuoden 2009:n UPM:n Kajaanin paperitehtaan lakkautuksen jälkeen puun kysyntä laskee. Huom: tehdas käytti vain kuusikuitua. Kainuu on mäntymaakunta! Toipuminen hidasta. - Väestön poismuutto ja sen vaikutukset metsien hoitoon, tiestöön, yms. - Metsien suojeleminen ja ympäristöjärjestöjen antama negatiivinen imago. - Tilakokojen pieneneminen, perikunta- ja kaupunkilaisomistukset sekä siitä johtuva metsätilojen pirstaloituminen. - Ammattitaitoisten kone- ja autokuskiensa puute (nuorten koulutustarve, palkkataso). - Riskipääoman puute ja suhdanteet. - Sukupolvenvaihdosten vähentyminen entisestään.

METSÄTALOUDEN KEHITTÄMISTOIMENPITEET

- + puun jalostuksen ja jalostusarvon kasvattaminen omassa maakunnassa mm. Kemijärven ja Paltamon biotuotetehtaat ja sahatavaran jalostaminen
- + metsänhoidon tason parantaminen (ensiharvennukset ja taimikot)
- + muualla asuvien metsänomistajien aktivointi myymään puuta
- + elinkeinoa haittaava metsien suojelu ei enää lisätä (nykytaso riittää)
- + turvataan koulutetun työvoiman saanti ja nuorten innostaminen alasta
- + lisätään vuorovaikutusta yritysten ja toisen asteen oppilaitosten välillä
- + parannetaan alan imagoa erityisesti nuorten ja lasten keskuudessa
- + seurataan koulutustarpeita ja jatketaan yhteistyötä työvoimaviranomaisten kanssa
- + hirsi- ja rakennussuunnittelijoiden lisä- ja täydennyskoulutus
- + paikallispuun energiakäytön lisääminen, etenkin kunnan kaukolämpöhankinnoissa
- + rohkaistaan puuta käyttävien lämpölaitosten ja –keskusten rakentamista
- + otetaan puun energiakäytön neuvonta osaksi eri organisaatioiden toimintaa
- + lähdetään mukaan kansallisiin ja kansainvälisiin puun energiakäyttöä tutkiviin ja edistäviin hankkeisiin
- + luodaan pohjoinen puu-brändi ja edistetään puurakentamista kaavoituksessa ja julkisessa rakentamisessa (vrt Pudasjärven ja Kuhmon puukoulut)
- + tuotetaan markkinointimateriaali pohjoisen puu-teeman ympärille
- + markkinoidaan aluetta tehokkaana ja toimintavarmana laadukkaiden tuotteiden valmistusalueena
- + edistetään metsätilojen sukupolvenvaihdoksia

Metsätalouden työllistävät tahot Suomussalmella v.2018:

Metsähallitus, Suomen metsäkeskus, Metsänhoitoyhdistys Ylä-Kainuu, Metsäliitto, Kuhmo Oy, Stora Enso Metsä, UPM Metsä, Pölkky-Metsä, sekä uusi tulokas Sumetku Oy (<http://www.metsatuntoon.fi/>), joka työllisti yli 50 metsuria vuonna 2017.

Suomussalmen metsäurakointifirmat (17 kpl), joilla yhteensä on hieman yli 40 metsäkonetta (motoa ja ajokonetta). Suurimpina Puunkorjuu Junkkarit Oy (8 konetta), Konetyö Korja Ay (7 konetta) sekä Veljekset Juntunen Ay (6 konetta). Tässä yhteydessä on mainittava, että yksi moto/ajokone työllistää keskimäärin kahta työntekijää.

Metsästä **pää**toimentulonsa saavat metsätilat 3 kpl (n.5 henkeä)

Lisäksi vielä useita tukkiautoilijoita, jotka liikkuvat laajalla alueella, sekä koko metsäteknologiaketjun tarvittava huoltopalvelu ja varaosamyynti.

Hyvällä syyllä voidaan todeta, että metsätalous on nykyisin suurin työllistäjä Suomussalmen kunnan alueella!

Metsätalousluvun tiedot: Tuomo Mikkonen, Reijo Korja ja Kainuun Metsäohjelma 2016-2020.

3.3. POROTALOUS

Porotalous on yksi alueemme vanhimmista elinkeinoista. Suomussalmi on vanhaa metsäsaamelaisten asuinalueita ja he osasivat aikoinaan hyödyntää poroa monella eri tavalla. Saamelaisten jälkeen Suomussalmelle tulleet etelän asukkaat ovat aikojensaatossa omaksuneet myös poronhoidon ja näin on porotalous säilynyt vahvana. Viime vuosikymmenen aikana myös porotalous on kokenut suuria muutoksia. Aikaisemmin kaikki porot olivat vapaana luonnossa ympäri vuoden, kun taas nykyään osa poroista on sydäntalven aikana tarharuokinnassa. Useista poronhoitajista on tullut myös maanviljelijöitä ja jotkut maanviljelijät ovat myös poromiehiä. Talviruokinnan yleistymisen ja pellon viljely on muuttanut työn luonnetta jonkin verran ja lisännyt myös työn sitovuutta. Niin kuin muussakin alkutuotannossa, niin myös porotaloudessa on pitkään ollut kehityssuunta, että tuotannosta on tullut kokopäivätyötä ja porokarjat yrittäjäkohden ovat kasvaneet. Suomussalmelta löytyy niin kokopäiväisiä kuin osa-aikaisia poromiehiä, mutta lukumäärä on laskussa. Elintarvikelain tiukkeneminen on tuonut selviä muutoksia porotalouteen. Aikaisemmin porot teurastettiin erotteluaidoilla metsissä. Nykyisten säännösten mukaan myös porot on teurastettava ja käsiteltävä hyväksytyissä, sitä varten rakennetuissa teurastamoissa. Suomussalmella eikä Ylä-Kainuussa sellaista ei ole ja tuoreen selvityksen mukaan sen rakentaminen ei ole kannattavaa. Porolihan jatkojalostus on opittu tuoreen porohankkeen tiimoilta ja Suomussalmelta löytyy nykyisin useita, taitavia jatkojalostajia. Varsinainen ongelma on teurasporojen määrän jatkuva ja raju lasku. Kun esimerkiksi vielä 1990-luvun loppupuolella Hallan Paliskunnassa teurastettiin 1250 poroa vuodessa, oli vastaava luku vuonna 2007 enää 240 kpl. Suurin osa tästä puuttuvasta määrästä menee petojen suihin, ja liian moni raato jää löytymättä ja näin ollen ilman petovahinkokorvausta. Porotalouden kannattavuuskerroin on viime vuosina romahtanut ja tuntipalkka muuttunut miinusmerkkiseksi.

POROTALOUDEN UHKAKUVAT

Pedot, pedot, pedot.

Porotalousyrittäjien ikääntyminen.

Porotalouden ja porotaloustoimijoiden imagon kehittyminen.

Elintarvikelain säädösten tiukkeneminen.

Poronlihan hinnan kehitys (vaikka viime ajan hintakehitys on ollut hyvä).

Ympäristön porotaloudelle asettamat rajoitukset ja vaatimukset.

Erimielisyydet porottomien kanssa.

Pitkällä aikavälillä ilmaston muutos.

POROTALOUDEN MAHDOLLISUUDET

Poromatkailun kehittäminen (erittäin tärkeä nykyisessä petotilanteessa).

Uusien porotuotteiden kehittäminen: elintarvikkeet, käsityöt, terveystuotteet.

Jatkojalostetun lihan ja muiden porotuotteiden suoramyynä.

POROTALOUDEN KEHITTÄMISTOIMENPITEET

+ Markkinoinnin kehittäminen ja porotuotteiden jalostusasteen nosto.

+ Nuorten innostaminen porotalouden pariin.

+ Porotalouden imagon parantaminen varsinkin paikallisella tasolla..

+ Lähiseutuun tulisi saada lisää poronlihan jalostuskapasiteettia.

+ Yhteiskunnan (ja EU:n) tehtävä päätös: poronhoitoalueella joko porotalous tai petoreservaatti. Mikäli päädytään viimeiseen vaihtoehtoon, niin silloin päätoimisille poromiehille pitäisi myöntää elinkeinon lopettamisrahaa tai ”petopalkkaa” (petokannan kasvu tapahtunut pitkälti porotalouden kustannuksella).

Porotaloudesta päätoimentuloa saavat henkilöt: 15 henkeä (luku laskussa)

Porotaloudesta sivutoimentuloa saavat henkilöt: 80 henkeä

3.4. KALATALOUS

Kalatalous on yksi Suomussalmen vanhimmista toimeentulon lähteistä. Kianta-, Vuokki, Pesiö-, Piispa-, Pyhä-, Korvuanjärvi, Hossa jne, jne ovat tarjonneet vuosisatojen saatossa runsaita kalansaaliita. Suomussalmi onkin vesipinta-alaltaan suurkunta, eli vesipinta-alaa on yli 60 000 ha. Siitä noin puolta hallitsee metsähallitus ja loppuosaa lähes kokonaisuudessaan osakaskunnat. Muutama sata hehtaaria on yksityisomistuksessa. Vesien säännöstely on suurin uhkakava ja haitta Suomussalmen ammattimaiselle kalastukselle. Yli 2/3-osaa Suomussalmen vesipinta-alasta on säännöstelyn piirissä: Kianta- ja Vuokkijärvi kokonaisuudessaan sekä Emäjoki, Suomussalmen kunnan alueella. Säännöstelyväli on Kiantajärvellä 4 metriä ja Vuokkijärvellä peräti 6 metriä. Säännöstelijä joutuu kylläkin kompensoimaan haittoja kalatalousvelvoitteella eli kalanistutuksilla.

Kuten kaikilla muillakin alkutuotannon aloilla, niin myös kalataloudessa on tapahtunut huomattavia muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Aikoinaan kalastusta harrastettiin lähes jokaisessa taloudessa ja siitä saatiin sekä toimeentuloa että ruuan jatketta omaan talouteen. Nykyään kalastusta harrastavien määrä on laskenut ja kotitaloudet ostavat yhä useammin kalan kaupan tiskiltä. Samalla ammattikalastus on kehittynyt yhä enemmän ammattimaisemmaksi ja tehokkaammaksi. Kalan jalostus ja jakelu on keskittynyt yhä pienemmälle toimijakunnalle. Samoin kuin muillakin elintarvikealoilla, niin myös kalan käsittelyssä ovat tulleet entistä tiukemmat hygieni- ja elintarvikelainsäädännöt. Nämä uudet lait ja ohjeet vaativat entistä enemmän niin kalojen käsittelijöiltä kuin käsittelytiloilta.

Näihin tehtävät investoinnit ovat yleensä aika isoja, joten myös se on saanut aikaan sen, että toimijoita on entistä vähemmän, mutta sitten toimijat ovat entistä isompia. Ammattimaisen kalankäsittelyn ehkä suurin kysymysmerkki on tulevaisuudessa osaavan henkilöstön saaminen. Jo tällä hetkellä alkaa olla muikun perkaajista pulaa, koska työn osaavat ihmiset ovat iäkkäitä eikä nuoremmilla ole työhön tarvittavaa osaamista. Jollei muikun perkuuta saada järkevästi koneellistettua, niin on vaara, että muikun pyynti loppuu tai ainakin muikun paikallinen jalostus jäävähäiseksi ja muikku myydään eteenpäin halvalla perkaamattomana. Tosin perkaamattoman muikun myynti on aika vaikeaa, koska kalan ostajat yleensä vaativat, että samalta toimittajalta on saatava myös perattua muikkua. Mitä yleensä muikkuun tulee, se on edelleen hyvin tärkeä kala. Kiantajärven muikkukanta on poikkeuksellinen: järvessä on vain yksi ikäluokka ja se on pientä. Kiantajärven muikun lajittelu aiheuttaa liikaa kustannuksia. Yleensä kanta on kahta – kolmea vuosikertaa, jolloin sen hyödyntäminen on taloudellisesti kannattavaa ja siksi muikkua tuodaan Kainuuseen usein Kuusamon suunnalta. Ehkei Suomussalmella kannatakaan panostaa muikun jalostukseen vaan esimerkiksi siika, hauki ja kuha tarjoaisivat enemmän mahdollisuuksia. Suomessa puhutaan muutenkin liikaa "punalihaisesta" kalasta.

Hauki, ahven ja nyt myös kuha ovat lisääntyneet Kainuun vesissä. Näiden kalojen saaliit ovat varmempia ja niistä syntyy varsin maukkaita kalaruokia.

Suomussalmella työskentelee tällä hetkellä neljä ammattikalastajaa. Lisäksi toimii kunnan alueella useita (12 kpl) kausiluontoisia, eräällä tavalla puoliammattilaisia kalastajia (ELY-keskus käyttää heistä nimitys: toisen luokan kalastajia), jotka saavat toimittaa kalaa myyntiä ja jatkojalostusta varten.

Suomussalmen kunnan alueella toimii yksi kalatalouden jatkojalostaja, Kainuun Kalatuote Oy, joka itse asiassa on ainoa laatuaan koko maakunnassa. Lähimmät kilpailijat ovat Oulussa ja Nurmeksessa. Kainuun Kalatuote työllistää vakituisesti 5 henkeä ja sen toimipaikka on kunnan ruokapuistossa. Jouluna, juhannuksena sekä pääsiäisenä tarvitaan aina lisätyövoimaa. Vastaanotetusta kalasta noin 75 % on kasvatettua kirjolohta ja 25 % järvikalaa. Kirjolohti tulee niin Lylyjoelta, Hossalta, Kuhmosta ja Hyrynsalmelta ja jatkokäsittelyn jälkeen sitä jaetaan pohjoisiin marketteihin ym. Kirjolohtien jälkeen kuusamolainen muikku on toiseksi tärkein kala, jonka jälkeen tulevat suomussalmelaiset järvikalat. Kainuun Kalatuotteesta kerrottiin, että järvikalaa tulee välillä niin paljon, että melkoinen osa menee myös Ouluun (Hätä Oy). Kysyttäessä toimitusjohtaja Timo Materolta, josko Suomussalmella olisi lisätilaa jollekin ammattikalastajalle, hän vastasi myönteisesti. Uudet kalastuslait sekä siihen liittyvä investointivaatimukset ovat kuitenkin seikka, jota pitää ottaa huomioon. Ammattikalastuksen eräs haaste onkin kalastusmenetelmien kehittäminen niin avovesi- kuin talvikalastuksessa. Luonnonvarakeskuksen ohjelmapäällikkö Petri Suuronen toteaaakin *”ettei nykymetodeilla ja nykyisillä säädöksillä elinkeino tule pärjäämään”* (Maaseudun Tulevaisuus 19.3.2018) ja siksi käynnistettiin tänä vuonna 8,7 miljoonan euron EMKR-innovaatio-ohjelma. Vaikka suomalainen kalansyönti on kaksinkertaistunut sitten 1980-luvun, on kotimaisen kalan kulutus vähentynyt tasaisesti koko 2000-luvun. Tällä hetkellä enää noin kuudennes Suomessa myytävästä kalasta on kotimaista.

VILJELTY KALA

Kunnan alueella ja sen lähiseudulla kasvatetaan jo pitkään ja menestyksellisesti kalaa (kirjolohta ja siikaa) erilaisissa altaissa. Myös sillä rintamalla on tapahtumassa uutta kehitystä. Kiertovesikasvatus on pikku hiljaa yleistymässä (etenkin USA:ssa) ja voi olla, että kyseinen kasvatusmenetelmä tarjoaa tulevaisuudessa työtä myös täällä Ylä-Kainuussa. Kiertovesilaitosten teknologia on uutta ja niiden koko mittava, minkä vuoksi myös riskit ovat suuret. Suomessa kaksi kiertovesilaitosta on jo ehtinyt tehdä konkurssin, mutta ala opetteleekin vasta parhaita käytäntöjä. Varkaudessa uudet kiertovesilaitokset näyttävät parhaillaan suunnan.

Kiantajärvi

Kiantajärven alue kattaa Kianta- ja Juntusjärven sekä niiden lahdet. Kiantajärvellä kalasti v. 2014 yhteensä 1171 taloutta, joista vajaa kolmannes kalasti vavoilla metsähallituksen vieheluvalla. Kalastukseen jossakin muodossa osallistui taloudesta otantajoukosta riippuen viehekalastajia lukuun ottamatta keskimäärin 1,5-1,8 henkilöä, joten kalastajia oli siten yhteensä noin 1600. Kalastus painottui selvästi kesään touko-lokakuulle. Vain viehekalastusluvan lunastaneita lukuun ottamatta talvikalastusta harjoitti tammi-huhtikuussa 47 % kalastajista. Talvikalastajat olivat verkko-, pilkki- ja koukkukalastajia. Keskimääräinen kalastusaika oli vain viehekalastusluvan lunastaneilla 14-18 päivää ja muilla 27-41 päivää. Tärkeimpien pyyntivälineiden eli verkkojen käyttö vaihteli huomattavasti verkkotyypeittäin. Käytetyimpiä pyydyksiä olivat harvat # >40 mm:n verkot, joilla kalastettiin otantajoukosta riippuen keskimäärin 26-88 päivää vuoden aikana. Välikoon siikaverkoilla (# 34-40 mm) kalastettiin keskimäärin 16-44 päivää vuoden aikana ja muikkuverkoilla 6-15 päivää kesän aikana. Erityyppisillä vavoilla kalastettiin keskimäärin 5-15 kertaa kesän aikana.

Kalastus Kiantajärvellä oli pääasiassa verkko-, vapa- ja katiskakalastusta. Verkoilla kalasti 46 % ja katiskoilla 19 % kalastajista. Vetouistelua harjoitti 65 % ja heittovapakalastusta 27 % kalastajista. Kalastajilla oli v. 2014 käytössä noin 4000 verkkoa, joista harvoja solmuväliltään yli 40 mm:n verkkoja oli 42 %, välikoon siikaverkkoja (# 34-40 mm) 19 % ja muikkuverkkoja 38 % (taulukko 50). Katiskoja oli käytössä noin 420 kpl. Vetouistelua harjoitettiin noin 600 moottoriveneellä ja 200 soutuveneellä. Heitto- ja vetouisteluvapoja oli käytössä yhteensä noin 3200 kpl. Vapojen laskennallinen määrä on jonkin verran yliarvio, sillä eri vapakalastusmuodoissa käytetään osin samoja vapoja. Pyynti yhdellä nuotalla oli pienimuotoista kokeilua

Kokonaissaalis oli v. 2014 Kiantajärvellä **66,9 tonnia**, josta *haukea oli 28 %, ahventa 22 %, kuhaa ja muikkua molempia 15 % ja siikaa 9 %*. Taimenta saatiin 1,2 t eli 2 % kokonaissaaliista. Näiden lisäksi saatiin merkittävässä määrin madetta, särkeä ja harjusta. Talouskohtainen saalis oli kotitarvekalastuksen luonne ja vapakalastuksen suosio huomioon ottaen kohtalainen eli keskimäärin 57 kg. Viehekalastusluvan lunastaneilla keskimääräinen saalis oli 20-45 kg ja muilla merkittävästi korkeampi eli enimmäkseen tasoa 70-120 kg

Vuokkijärvi

Vuokkijärvellä kalasti 6-7 kirjanpitokalastajaa v. 2011-2015. Aiempien vuosien tapaan pyynti oli pääasiassa verkkokalastusta harvoilla verkoilla (# pääasiassa 45-65 mm). Vuokkijärvellä kalastettiin lisäksi vähän välikoon siikaverkoilla (# 34-40 mm), katiskoilla ja vetouistelemalla. Katiskoilla pyydettiin ahventa ammattimaisesti. Kalastus harvoilla verkoilla painottui selvästi talveen, mutta niillä kalastettiin vähän myös läpi kesän. Kirjanpitokalastajien tärkeimmät saalisajit olivat v. 2011-2015 *kuha, ahven, hauki ja made*. Näiden lisäksi saatiin vähän siikaa ja särkeä sekä hiukan säynettä. Taimenta saatiin vain satunnaisesti. Vuosien 2011-2015 keskimääräisestä saaliista *ahventa oli 33 %, kuhaa 30 % ja haukea 23 %*. Kalastajakohtainen saalis oli keskimäärin 2278 kg. Vuokkijärvellä on ollut kirjanpitäjänä myös ammattikalastaja, mistä johtuen saaliit ovat olleet kohtuullisen suuria.

Harvoilla verkoilla kalastettiin v. 2011-2015 runsaasti (6800-10800 pkk), ja niillä saadun kuhan yksikkösaalis oli pieni-kohtalainen eli 344-637 g/pkk. Hauen yksikkösaalis oli pieni eli 227-407 g/pkk. Mateen yksikkösaalis kevättalvella oli pieni eli tasoa 100 g/pkk. Muiden kalalajien yksikkösaalis olivat vähäisiä. Välikoon siikaverkoilla (# 34-40 mm) pyydettiin joinakin vuosina vähän ja siikaa saatiin niillä vähän eli 14-91 g/pkk. Vetouistelemalla saatiin kuhaa ja haukea erittäin hyvin eli kuhaa 4,3-8,3 kg ja haukea 4,6-6,0 kg kalastuskertaa kohden. Katiskoilla pyydettiin ammattimaisesti ahventa ja kokukertoja kertyi paljon. Ahvenen kokonaissaalis katiskoilla oli keskimäärin 4,5 t vuodessa (vaihteluväli 1,3-6,3 t) ja yksikkösaalis oli paljolti pyynnin laajuudesta johtuen pieni-kohtalainen eli tasoa 0,2-0,7 kg/pkk. Kalastajien v. 2011-2015 kommenttien mukaan pyydysten likaantuminen haittasi kalastusta ajoittain. Kalastajat kommentoivat myös siian ja muikun vähyyttä. Muikkukannan arvioitiin olleen kateissa jo 8 vuotta. Kalojen makuvirheitä ei kommentoitu. Kuhan yksikkösaalis harvoilla verkoilla on kohonnut 2000-luvun alkupuolelta lähtien kohtalaiseksi eli tasolle 0,4-0,5 kg/pkk ja 2010-luvulla yksikkösaalis on ollut melko vakaa. Hauen yksikkösaalis harvoilla verkoilla on ollut 2000-luvulla pieni eli enimmäkseen tasoa 0,3-0,4 kg/pkk. Siian yksikkösaalis on 2000-luvulla alentunut sekä harvojen että välikoon siikaverkkojen osalta. Viime vuosina siian yksikkösaalis harvoilla verkoilla on ollut vähäinen eli tasoa 20 g/pkk ja välikoon verkoillakin alle 100 g/pkk. Vuoden 2010 keskimääräistä parempi yksikkösaalis välikoon siikaverkoilla johtunee vähäisen pyynnin (6 pkk) aiheuttamasta sattumasta. Vetouistelun kuhan yksikkösaalis on kasvanut 2000-luvulla, ja se on ollut 2010-luvulla erittäin hyvä eli yleensä tasoa 4-6 kg kalastuskertaa kohden.

(Lähde: ”Sotkamon ja Hyrynsalmen reittien kalataloustarkkailu”. Yhteenvetoraportti vuosilta 2011 – 2015/Pöyry Finland Oy)

Swot – analyysi alueen kalataloudesta

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koillismaan ja Kainuun kalatuotteiden vahva tunnettuus ja hyvä imago - runsaasti puhtaita vesialueita, joilla myös matkailullisesti hyvä imago - matkailijavirrat ja matkailuinfra - alueella monipuolinen kalastukseen ja jalostukseen liittyvä tietotaito - idearikkaat jatkojalostajat alueella - vakaat kalakannat – hyvä toimitusvarmuus - luontoon pohjautuva kalastusharrastus ja yrittäjyys on perinteistä ja vahvaa - omaleimaiset pienikokoiseen muikkuun perustuvat tuotteet (esim. frittimuikku) - selkeät vuodenaajat → uudet kalasukupolvet joka vuosi → sato voidaan korjata runsaana vuosittain → mahdollistaa talvikalastuksen → kylmä vesi estää tauteja ja kalat ovat raikkaan ja puhtaan makuisia 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - pitkät etäisyydet lisäävät kustannuksia - markkinat kaukana - kapea-alainen tuotanto – kaluston alhainen käyttöaste - taloudellinen tietotaito - hajanainen tuotantorakenne - logistiikka ja alan huono kannattavuus - puutteet kalasatamissa ja kalankäsittelytiloissa - vähäinen järjestötoiminta - elintarvikelainsäädäntö - kaluston vanheneminen (alukset) - investointien puute - sukupolvenvaihdoksien puute - kalastuksen tekniikkaa ei ole kehitetty - kalastajien terveys ja työterveyshuolto - tilapäistyövoiman puute - kalan kasvukausi lyhyt – pienet kalat, joiden koneellinen käsittely on vaikeaa - säännöstelyn haitat - kalavesien omistajien asenne suhteessa ammattimaiseen kalastukseen.
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - kalavaranto mahdollistaa alan kasvun - uusimman teknologian tuominen alalle (pyydykset, kalankäsittely) - vienti yhteistyörenkaiden avulla (kala ja jalosteet) - logistiikan ja yhteistyön kehittäminen - matkailun hyödyntäminen, lähiruoka ja ohjelmapalvelut - markkinalähtöinen tuotekehitys - vesiviljelyssä uudet lajit - työhyvinvoinnin ja työturvallisuuden parantaminen - kalan terveysvaikutukset, puhtaus ja paikallisuus 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> - alan yrittäjien ikääntyminen - pyydyskalustoa, aluksia ja tuotantotiloja ei pystytä uusimaan (kannattavuus) - ammattitaitoisen työvoiman saanti - yleinen kustannustason nousu - kalan halpatuonti (ei tällä hetkellä ongelma). - kalan reaalihinnan lasku - alati muuttuva ja tiukkeneva elintarvikelainsäädäntö - kaupan keskittyminen (kalastajien, jalostajien ja kalankasvattajien vaikutusmahdollisuudet omaan tulonmuodostukseen heikkenevät) - vesien lämpeneminen - voimalaitosten korjaushuollot

SUOMUSSALMEN KALATALOUDEN KEHITTÄMISTOIMENPITEET.

Tavoitteena on herättää uutta kiinnostusta kalatalouteen ja siihen liittyvään yritystoimintaan. Kalan käsittelyn koneellistaminen ja jalostusasteen nostaminen.

Markkinoinnin kehittäminen, paikallinen kalatukku (kalan tukkukauppa keskittyy ja suuntautuu yhä enemmän viljellyn kalan käyttöön ja juuri siksi luonnosta pyydetty puhdas kala on mahdollisuus pienimuotoiselle yrittäjyydelle ja lähimarkkinoinnille).

Kalan myynti jalostettuna suoraan paikalliseen kulutukseen maakunnan ravintoloille, matkailuyrityksille ja kotitalouksille.

Hauki, kuha, siika ja ahven voisivat olla Suomussalmen keskeisimmät kalat, joihin tulisi panostaa ja joita voisi hyödyntää jatkossa.

Kalastusmatkailun kehittäminen (edelleen kalastuslupien yksinkertaistaminen) sekä ammattikalastuksen ja matkailun yhteistyön tiivistäminen. Kiantajärven järvitaimen ja järvilohikanta on maankuulua tasoa – ylivertainen koko Kainuussa. Myös siikakanta on Kiantajärvellä Kainuun parasta. Kalastusmatkailun edellytykset ovat Suomussalmella jo nyt hyvät: Kianta- ja Vuokkijärvellä ovat vieheyhteisluvan piirissä ja Suomussalmelta saa myös verkkoyhteislupaa, joka kattaa yli 30 000 ha parhaita vesistöjä. Puuttuu vain matkailuyrityksiä. Matkailuelinkeino voisi jo nyt paremmin hyödyntää kalaa joko ohjelmapalveluna järjestämällä kalastuselämyksiä ja/tai tarjoamalla kalaa syötäväksi. Kalastusmatkailu on jo nyt ollut selvässä kasvussa Suomussalmella ja sen harrastajien lukumäärä näyttää kasvavan.

Erään ehdotuksen mukaan vähempiarvoisia kalakantoja voitaisiin hoitaa siten, että se olisi jopa kannattavaa ja pitkäjänteistä. Vajaasti hyödynnetyistä kaloista (= entisestä "roskakalasta") voitaisiin tehdä hyvä myyntituote. Parhaimmillaan Suomussalmella on pyydetty kesän aikana noin 20 000 kg särkeä, jotka jatkojalostettuina menisi Eurooppaan suuria määriä. Kunnan omistamat 12 avorysiä-paunetteja otettiin käyttöön 1980-luvulla ja ovat edelleen toimintakunnossa, joten edellytyksiä tämän kalastusmuodon harjoittamiseen on. Tämä kalastus on samalla tehokasta vesistöjen kunnostamista, mutta kalan jatkojalostus vaatisi perkauskoneen, jäähilekoneen sekä todennäköisesti yhteiskunnan tukea tai ainakin tarkkaa kannattavuuden laskentaa.

Toisen näkemyksen mukaan niin sanotut "roskakalat" eivät ole niinkään ongelma tai potentiaali kalaruuksi. Ne ovat isompien kalojen ravintoa. Runsas petokalakanta syö "roskakalat" ja näin ne voidaan hyödyntää ihmisravinnoksi.

KALANISTUTUKSET JA ARVOKALAT

Säännöstellijän pakolliset kalanistutukset antavat edelleen toiveita, että kalastettavaa järvissä on. Vähempiarvoista kalaa ja muikkua lukuun ottamatta kaikki muu arvokala säännöstelyvesissämme on istutusten tulosta. Osakaskuntien mahdollisuudet hoitaa istutuksia ovat hyvin rajalliset ja istutusten päävastuu onkin säännöstellijällä.

Kalatalousluvun tietolähteet: Timo Matero, Pasi Korhonen, Kalle Torvinen, Taisto Kivioja, Jukka Kela sekä Pöyry Finland Oy.

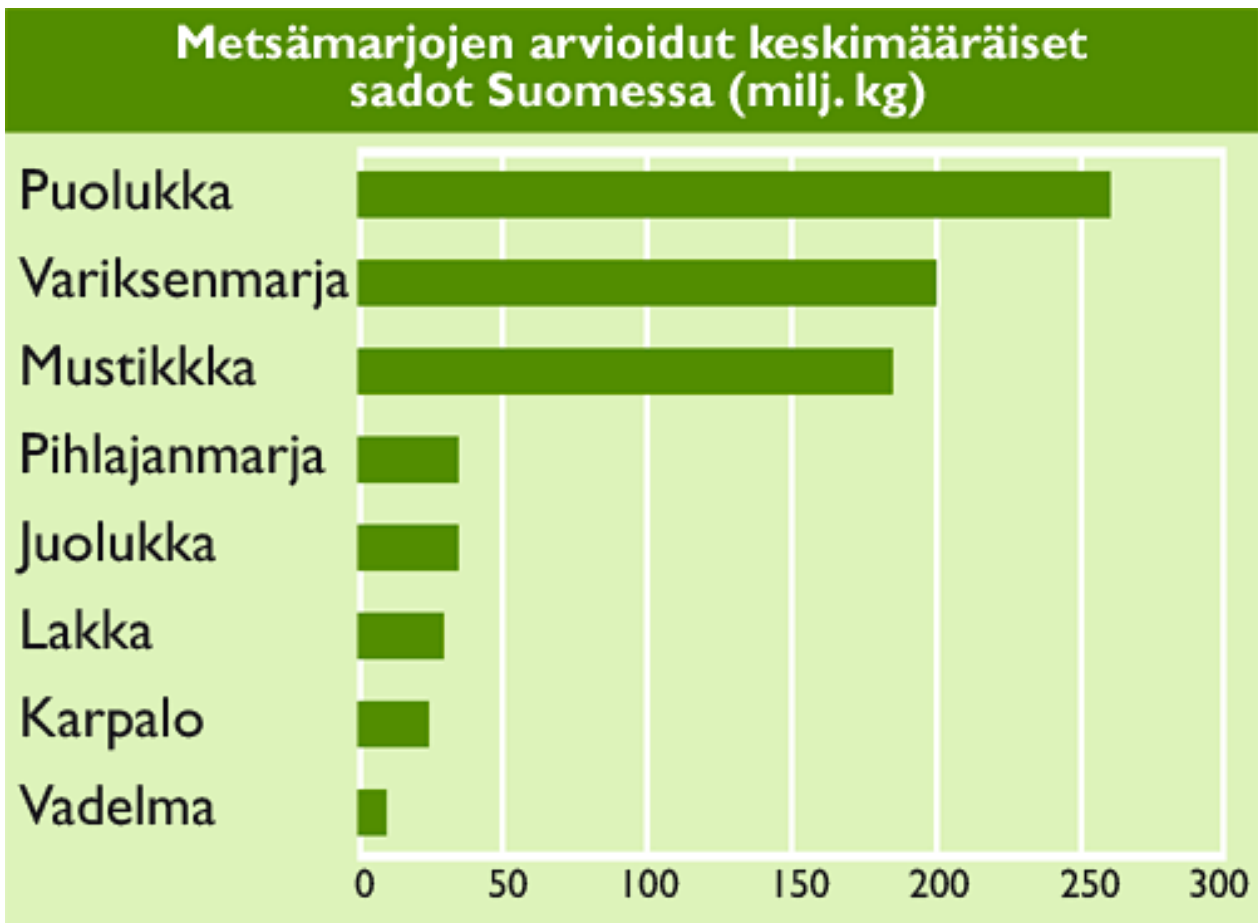
3.5. LUONNONTUOTEALA

Alan merkitys Kainuussa

Vuonna 2005 kainuulaiset yritykset ostivat poimijoilta marjoja yhteensä 4,7 milj. kiloa. Sienten ja yrttien ostomäärät ovat vielä vähäisiä. Kainuulle metsämarjat, -sienet ja erikoisluonnontuotteet (jäkälä) tuovat vuosittain 6 – 10 milj. euron lisätulot. Tämä tulo jakautuu laajasti sadoille poimijakotitalouksille eri puolille maakuntaa. Yrityksiä alalla toimii toistakymmentä, jotka työllistävät ympärivuotisesti työpaikoiksi laskettuna runsaat 60 henkeä. Kainuun luonnossa kasvavan marjasadon arvo on hyvänä marjavuonna arviolta noin 150 miljoonaa euroa. Marjoista hyödynnetään siten edelleen vain murto-osa. Marjojen ostomäärät ovat Kainuussa pysyneet suunnilleen vuoden 2005 tasolla. Sienten, yrttien ja erikoisluonnontuotteiden ostomäärät ovat kasvussa. Luonnontuoteyritysten työllistävyys on noussut uusien tuotteiden ja jalostusarvon kasvun myötä 80 ympärivuotiseen työntekijään. Uusia yrityksiä on alalle perustettu viisi, lähinnä suuren elintarvike- ja kosmetiikkateollisuuden alihankintaan, luonnontuotteita hyödyntävään matkailuun, luontais- ja hyvinvointituotteiden valmistukseen sekä erikoisluonnontuotteiden valmistukseen.

Vuotuinen metsämarjasato arvioidaan yli 500 milj. kiloksi (ks. taulukko) ja esimerkiksi puolukan ja mustikan sadosta on arvioitu ottavan talteen **vain 3-10 %**. Luonnonmarjoja syödään keskimäärin kahdeksan kiloa henkeä kohden vuodessa. Marjojen osuutta ruokavaliossamme tulisi lisätä, sillä marjat sisältävät runsaasti vitamiineja, kivennäis- ja hivenaineita sekä polyfenoleja.

Pelkästään puolukan ja mustikan keskisato Kainuussa on 40,8 miljoonaa kiloa, *mikä on kymmenen prosenttia koko maan marjasadosta*. Kainuun väestön keskuudessa marjastusaktiivisuus on maan korkein ja keruuperinne on yhä voimissaan. Valtaosa poimituista marjoista on puolukkaa ja mustikkaa, joita poimitaan keskimääräisenä satovuonna omiin tarpeisiin yhteensä noin 25 kg/talous. Alle kymmenen prosenttia Kainuun kotitalouksista poimii marjoja myyntiin. Myyntipoimintaa harjoittavat myyvät mustikkaa keskimäärin noin 47–55 kg/henkilö ja puolukkaa noin 70–90 kg/henkilö.

Suomussalmella tärkein työllistäjä on Kiantama Oy, jonka työntekijöiden määrä on tällä hetkellä 39 henkeä. Liikevaihto on 12,3 miljoonaa euroa ja vuosittainen marjojen osto arviolta 3-4 milj. kiloa. Luonnontuoteala tarjoaa tärkeän sivutulolähteen paikallisille asukkaille, mutta yhä enemmän on jouduttu turvamaan myös ulkomaalaisiin poimijoihin koska oma väki vanhenee eivätkä nuoret enää ole niin kiinnostuneita tällaisesta sivuansioista.

On syytä muistaa, että myös ulkomaalaiset poimijat jättävät osan ansiostaan Suomussalmelle (majoitus, polttoainekulut, elintarvikkeet). Tärkeintä on, että metsämarjat ja -sienet saadaan talteen sekä jalostetuiksi mieluiten täällä Suomussalmella. Sillä rintamalla on viime vuosina tapahtunut paljon lupaavaa tuotekehitystä, etenkin suhteessa Kaukoitään.

(Lähde: Kainuun luonnontuotealan masterplan 2017-2027, Arktiset aromit ry sekä Kiantama Oy)

3.6. MATKAILU

Suomussalmen maaseudun matkailu perustuu hyvin pitkälle luonnon tarjoamiin puitteisiin. Monet matkailijat viihtyvät meidän upeissa järvi- ja erämaisemissämme, joista löytyy monenlaista tekemistä ja palvelua. Alun perin monet maaseudun matkailuyritykset ovat lähteneet liikkeelle kysynnän mukaan. Maatilojen pihoilta on tullut matkailijoita kysymään majapaikkaa ja jos tilalla on ollut mitä tarjota, niin siitä on helposti ”lipsahdettu” matkailuyrittäjiksi. Ensin on rakennettu mökki ja sitten lisää, mikäli kysyntää on ollut. Siinä vaiheessa on yleensä luovuttu tilalla ehkä aikaisemmin olleesta karjan pidosta ja keskitytty enemmän matkailijoiden palvelemiseen. Samalla, kun majoituskapasiteettia on lisätty, on myös alettu tarjota ateriapalveluita sekä erilaisia ohjelmapalveluita kykyjen mukaan. Näin on muodostunut pikku hiljaa Suomussalmen maaseudulle pieni ja ammattimainen matkailuyrittäjien joukko, jotka voivat olla ylpeitä omasta osaamisestaan.

Yleisesti ottaen Kainuussa matkailu elinkeinona on vahva, sen osuus BKT:sta on 3,9 %, kun se on koko maassa 2,5 %. Kainuun matkailu pohjautuu vahvasti kotimaisiin kävijöihin, mutta myös venäläisten matkailu on taas muutaman vaimen vuoden jälkeen alkanut piristyä. Kainuussa on muutama selkeä matkailualue, joista Vuokatti on varmasti tunnetuin. Se on onnistunut lyömään läpi sekä kesä- että talvikohteena. Muita tärkeimpiä alueita ovat Ukkohalla, Paljakka, Oulujärvi sekä Wild-Taigan Suomussalmi-Kuhmo. **Hossan kansallispuisto** oli Suomussalmelle lottovoitto ja lisäsi matkailijoiden määrää alueella kolminkertaiseksi. Hossan ja Suomussalmen kannalta on ehdottoman tärkeätä, että sinne saadaan lisää majoituskapasiteettia. Siihen liittyvää kaavoitusta on jo tehty ja nyt tarvitaan enää investointitaho. Tässä suhteessa katseet voisivat kääntyä Kiinaan, josta jo nyt tulee valtava määrä matkailijoita Lappiin. Kunnan aktiiviset ponnistukset lienevät tärkein keino riittävän tasokkaan, 400-paikkaisen erähotellin saamiseksi Hossan yhteyteen. Ellei tämä tapahdu kotimaisella rahoituksella niin sitten vaikkapa kiinalaisella.

Matkailijamäärän kasvu näkyi myös Suomussalmen matkailuyrityksissä. Wild Taigan saavuttamat palkinnot kansainvälisissä kilpailuissa ovat tuoneet tunnettuutta. Kainuun liiton teettämän maakuntakuvatutkimuksen mukaan matkailu Kainuussa kiinnostaa noin kolmea miljoonaa suomalaista, joka on varsin merkittävä seikka. Suomussalmen matkailualan yritykset ovat pieniä, yhden hengen tai yrittäjäpariskunnan pyörittämiä, esimerkiksi mökkivuokrausta harjoittavia yrittäjiä. Kun tavoitteena on kehittää ja uudistaa matkailutarjontaa jatkuvasti, pienissä yrityksissä joudutaan ponnistelemaan ajanpuutteen ja työmäärän kanssa. Yrittäjille tarjotaan paljon mahdollisuuksia kehittää toimintaa muun muassa hankkeiden avulla ja niihin kannattaa harkiten tarttua.

Kainuun saavutettavuus on yksi haaste matkailun kehittämisessä. Hossan kansallispuiston tuoma suosio Suomussalmella on johtanut siihen, että joudutaan pohtimaan, miten autottomat matkailijat saavuttavat kohteen. Lennot Kajaaniin ovat supistamisen uhan alla. Hossan sijainti Kuusamon rajalla voi johtaa siihen, että matkailijat alkavat käyttää Kuusamon lentokenttää ja se vähentää tietysti lentojen määrää Kajaaniin. Kainuun saavutettavuus netin kautta antaa uusia mahdollisuuksia kunhan myös oikeat liikenneväylät pidetään kunnossa.

Ohjelmapalvelut

Luontomatkailun eräs vetovoima ja mahdollisuus on ohjelmapalveluissa. Tällä hetkellä ”kuumin” tuote kansainvälisesti on **petojen kuvaus- ja katselusafarit** (ennen kaikkea ruskean karhun), joita Suomussalmella tarjoaa kolme yritystä. Lisää katselutuotteita on kehityksen piirissä, mm. hirvi, lintujen soidinmenot ja kalasääksi ovat työn alla.

Myös **opastetut patikkavaellukset** sekä **talviset hiihto- ja koiravaellukset** Hossan kansallispuistossa ja sieltä Kuivajärvelle johtavalla Itärajan retkeilyreitillä kiinnostavat niin kotimaisia kuin ulkomaisia matkailijoita. Kunnan eri puolilla on runsaasti hyvin varustettuja ja merkittyjä polkuja/ latuja, joista osa on hyvinkin vähällä käytöllä.

Hossan kansallispuisto sekä Venäjän puolella sijaitseva Kalevalan kansallispuisto muodostavat kiinnostavan kokonaisuuden (twin-parks). Pinta-alaltaan 74 400 hehtaarin kokoinen Kalevalan kansallispuisto sijaitsee Karjalan tasavallassa Venäjällä, aivan Suomen rajalla Suomussalmen kohdalla. Suomella ja Venäjällä on useita tällaisia vastaavia puistopareja rajan tuntumassa. Nämä muodostavat niin kutsutun vihreän vyöhykkeen, joka toimii hyvänä lähialueyhteistyön mallina maailmalla. On oletettavaa, että lähivuodet tarjoavat uusia matkailumahdollisuuksia nimenomaan tämän kaksoispuiston pohjalta ja erityisesti luontomatkailun suhteen. Suurimmaksi haasteeksi nousee liikkuminen rajan yli ja Venäjän puolen puistosäännökset.

Moottorikelkkailu saa jatkuvasti lisää harrastajia, mistä maaseutuyritykset voisivat hyötyä. Suomussalmen kelkkauraverkosto (yli 530 km) kuuluu Pohjois-Suomen parhaimpiin ja etenkin kevättalvella hyväkuntoinen kelkkauraverkostomme tuo paikkakunnalle paljon vierailuvia kelkkailijoita, jotka kuluttavat rahaa polttoaineisiin, varaosiin, ruokaan, majoitukseen jne. Suomussalmen maine on erityisen hyvä Pohjois-Pohjanmaan ja Pohjois-Savon kelkkailijoiden keskuudessa ja tätä mainetta kannattaa ehdottomasti yhdessä vaalia. Myös tulevaisuudessa kannattaa järjestää kelkkasafareita, yhteistyössä kelkkailukerhojen ja muitten yritysten kanssa, koska niiden menestys perustuu jatkossakin eteläisen Suomen lumipulaan.

Historiaa ja kulttuuria

Suomussalmen matkailun valttikortti ovat kiistämättä erämaat, mutta myös **Kiannon Kuohut** sekä pitkä ja vaiheikas **historia** houkuttavat matkailijoita tänne. Kaupunkiasumiseen tottunut kaipaa muutaman maalla vietetyn päivän jälkeen kuitenkin myös viihdettä ja kulttuuria. Suomussalmelta löytyy onneksi molempia, ja matkailumme valtteja ovat myös paikallisuus ja aitous. Näitä elementtejä tarjotaan Suomussalmella tälläkin hetkellä, mutta tuotteistamisessa on vielä paljon tekemistä.

Lähiruuan tai kotiruuan tarjoaminen on yksi paljon puhuttava tekijä, jolla on merkitystä niin matkailuyrityksille kuin myös muille maaseudun yrittäjille. Puhtaan, paikallisen ruoan kysyntä on lisääntynyt viime aikoina. Raaka-aineitten tarjontaa ja käyttökelpoisuutta tulee alkutuottajien monipuolistaa ja parantaa, jotta ruoasta voisi tulla yhä useamman maaseudun matkailukohteiden vetovoimatekijä.

Sotahistoriaa. Suomussalmen Raatteentien ja Raatteen Portin talvisotanäyttelyn käy noin 20 000 matkailijaa vuodessa ja siitä on tullut suosittu ja vakiintunut matkailukohte.

Paikallista kulttuuria ja historiaa voidaan hyödyntää vielä enemmän, kunhan kylien kulttuuritoimijat saadaan ymmärtämään matkailutuotteen edellytykset. Oma arkipäiväiseltä tuntuvaa elämää ja tapahtumia ei olla valmiita tuomaan esille; ollaan turhan vaatimattomia. Meillä on kuitenkin runsaasti värikästä ja kiinnostavaa menneisyyttä, jota voidaan hyödyntää erilaisissa tapahtumissa ja ohjelmalveluissa, mikäli niistä on tietoa saatavilla tarpeeksi ajoissa. Toimivana esimerkkinä voisi mainita Ilmari Kiannon tuotanto ja Turjanlinna. Monet kulttuuriharrastajat ovat myös kiinnostuneita lähellä sijaitsevasta Vienan Karjalasta sekä Elias Lönnrotin sinne tekemistä matkoista. Vuokin kyläyhdistyksen ja kunnan ponnistuksena Vienan reitti on kunnostettu ja viime vuonna tämä historiallinen polku sai myös opastetaulut, leader-hankkeen rahoituksella.

Yhteistyö muiden maaseudun elinkeinojen kanssa

Maaseudun muiden elinkeinojen hyödyntäminen matkailussa on vielä alkuasteella. **Porotaloudessa** on jo päästy alkuun (Hossan Poropuisto, porotilavierailut jne.), mutta poromiesten sitoutumisessa palvelujen tuottamiseen on parantamisen varaa.

Ammattikalastajien vähyys aiheuttaa sen, että ohjelmalveluyrittäjät itse vastaavat **kalastustuotteista** alusta loppuun, mikä on monelle liian työlästä. **Maatalous** on lähes ”katsomaton kortti”, mihin ainakin karjalouden osalta vaikuttaa tiukentuneet terveys- ja hygieniasäännökset. Meillä ei ole esimerkiksi yhtään varsinaista maatilamatkailukohdetta, jossa matkailu ja maatalous olisi yhdistetty yhdeksi tuotteeksi. On toki maatiloja, joilla on matkailutoimintaa, mutta pääsääntöisesti matkailijat ja maatalous pidetään visusti erillään toisistaan.

Osa matkailijoistakin on jo sen verran urbanisoituneita, että he eivät uskalla mennä metsään ilman asiantuntevaa opasta. Suomussalmella on mahtavat edellytykset järjestää esim. opastettuja marjastus-, metsästys- tai kalastusretkiä, ja jonkin verran niitä järjestetäänkin. Jotta nämä mahdollisuudet saataisiin paremmin hyödynnettyä, on maanomistajien ja metsästysseurojen sekä kalustuskuntien kanssa sovittava yhteisistä pelisäännöistä siten, että kaikki kokevat yhteistyön mielekkääksi ja että toiminta on pitemmällä aikajänteellä kestävällä pohjalla.

Metsästysmatkailu:

Luontokokemusten hakeminen ja harrastuksen monipuolistuminen saavat metsästäjän matkailemaan ja käyttämään matkailuyritysten palveluja. Vaikka metsästyksellä on Suomessa pitkät perinteet, varsinaista elantoaan metsästyksestä ei nykyään monikaan hanki: erästelystä on tullut suosittu harrastus. Metsästäjiä on tällä hetkellä Suomessa lähes 300 000 eikä vähenemistä ole viime aikoina juuri tapahtunut. Päinvastoin, etenkin naismetsästäjien määrä on voimakkaasti noussut.

Kaikilla metsästyksen harrastajilla ei ole asuinpaikallaan riittäviä metsästysmahdollisuuksia alueiden ja maastojen puuttumisen vuoksi. Koiratoiminnankin vilkastuminen vaikuttaa metsästysharrastuksen määrään. Lisäksi luonnon ja elämyksellisyyden hakeminen saa metsästäjiä lomillaan ja vapaa-aikanaan hakeutumaan ulkomailta (erityisesti Keski-Euroopasta) sekä etelän pirstoutuneista metsistä pohjoisemmaksi, "aitoihin" metsästysmaisemiin. Jo nyt monen metsästysseuran vakiovieras on keskieuropalainen (hirven) metsästäjä, joka maksaa elämyksestään hyvin

Kotimaisten metsämiesten jahtimatkat ovat usein varsin pelkistettyjä ja itse rakennettuja: tiedossa olevalta, kiinnostavalta alueelta hankitaan metsästyslupa ja majoitus. Majoitus tapahtuu varsin usein matkailuvaunuissa. Tunnetuinta ja yleisintä on tällä hetkellä hankkia metsästyslupa valtion maille. Metsähallituksen virkistyspalveluja tarjoava Villi Pohjola myös vuokraa kämppiä metsästys- ja kalastuslupien myynnin lisäksi. Suomussalmi on hyvin suosittua seutua, koska täällä on suhteellisen paljon valtion maita, mistä kannattaisi kertoa entistä enemmän. Ulkopaiikkakuntalaisten metsästykseseen on liittynyt myös käytännön ongelmatilanteita, kun he eivät aina ollut selvillä rajoista eikä paikallistavoista. Mutta tiedottamisella siitäkkin selvittäään.

Suomussalmen laajasta luontomatkailutarjonnasta saa varsin kattavan kuvan kunnan omilta nettisivuilta (www.suomussalmi.fi/matkailija). Myös metsähallituksen sivustolta www.luontoon.fi löytyy paljon tietoa.

Uudelleen organisoidun Kuhmon ja Suomussalmen matkailuyrittäjien yhteistyön tulokset näkyvät www.wildtaiga.fi sivustolla. Tällainen kansainvälinen tuotekehitys- ja markkinointiyhteistyö on entistä tärkeämpi, koska luontomatkailun parhaat asiakkaat löytyvät sittenkin Keski- ja Länsi-Euroopasta. Lisäpotkua työlle on antanut Kainuun matkailustrategia 2011-2020.

3.7. MUU YRITYSTOIMINTA

HYVINVOINTIPALVELUT JA HOIVA-ALAN YRITTÄJYYS

Tämä toimiala on alueellamme varsin nuori, mutta kuitenkin jo työllistäjänä ja hyvinvoinnin tuojana merkittävä. Hoivayritysten perustamiskynnys on ollut korkea, koska markkinat alalla ovat olleet tähän saakka varsin rajalliset. Tilanne on kuitenkin kehittymässä parempaan suuntaan, vaikka riski ylitarjonnasta on myös olemassa. Kunnat ovat muuttumassa palveluiden tuottajista yhä enemmän palveluiden järjestäjiksi ja ovat näin synnyttämässä alueelle mahdollisuuksia yksityisille palveluntuottajille. Maaseudulla asuville sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilaisille on avautumassa hyvät mahdollisuudet esimerkiksi kotipalveluita tai asumispalveluita tuottavina yrittäjinä. Toiminnan käynnistämistä helpottavat kuntien palvelusetelit ja asiakkaiden mahdollisuus hyödyntää kotitaloustyön vähennysoikeus verotuksessa. Lakkautettavat koulut voidaan hyvin hyödyntää hoiva-alan yritystoiminnassa maaseutualueilla. Tällöin kouluista voisi muodostua kylien palvelukeskuksia, joista voidaan tarjota esimerkiksi ateriapalveluita myös kotona asuville vanhuksille. Matkailun kanssa tehtävä yhteistyö tuo lisää mahdollisuuksia esim. hyvinvointimatkailutuotteille.

TOIMENPITEET

- + kannustetaan hyvinvointialan yrittäjyyteen
- + tuetaan aloitusvaiheen yrittäjiä
- + vapautuvat koulukiinteistöt tarjotaan hoiva-alan yritysten käyttöön
- + panostetaan osaamiseen ja maaseudun hoiva-alan yrittäjyyteen
- + hyviä käytäntöjä tuodaan muualta omalle alueelle

ETÄTYÖT

Nykyaikainen tietotekniikka mahdollistaa monen työn teon paikasta riippumatta. Varsinkin tietotekniikkaa hyödyntäviä töitä voidaan tehdä missä vain, kunhan on käytettävissä tarvittavat koneet ja riittävän tehokkaat yhteydet työpisteestä toiseen. Tällä hetkellä Suomussalmen maaseudulla on jo riittävän tehokkaita tietoliikenneyhteyksiä (maaseudun laajakaista sekä 4G-mastot) ja jonkinlaista halukkuutta etätöiden tekemiseen maaseudulla tuntuu olevan. Toiset taas viettäisivät pitempiä aikoja kesämökkillään tai kakkosasunnollaan, mikäli etätöiden tekeminen olisi mahdollista työnantajan taholta. Nopeiden yhteyksien lisäksi tarvittaisiin myös joustavuutta hyväksyä nykyisiä kesämökkejä ja kakkosasuntoja vakituiseen asuinkäyttöön. Peruspalveluidensaataavuus tulee säilyttää maaseudulla, jotta etätöiden tekijän lisäksi myös työntekijänperhe viihtyy uudessa ympäristössään.

4. MAASEUDULLA ASUMINEN JA OLEMINEN

4.1. YHTEYDET

Suomussalmi on iso pitäjä ja tämän vuoksi olisi erittäin tärkeää, että koko pitäjänalueella olisi toimivat yhteydet niin kuntakeskukseen kuin maailmallekin. Syrjäseudulla tällä hetkellä olevien elinkeinojen kannalta toimivat yhteydet ovat elintärkeitä ja suorastaan perusedellytys. Ilman toimivia yhteyksiä ei voisi kuvitellakaan erilaisten tuotteiden toimitusta ja markkinointia laajemmalle alueelle. Elinkeinojen kannalta kaikista tärkein yhteys on tietenkin hyvä tieverkosto. Tällä hetkellä päätiet ovat hyvässä kunnossa. Suurin huolen aihe onkin syrjäisten sorapäällysteisten teiden kunnan huonontuminen. Talviaikana sekä kuivien kesäkuukausien aikana teiden kunto on vielä siedettävä. Ongelmia alkaa olla niin keväällä kuin myös syksyllä, jolloin huonokuntoisimpien teiden runko alkaa pettää ja se taas vaikeuttaa kuljetusten järjestelyä ko. teiden vaikutusalueella. Eniten huonoista teistä kärsivät maa- ja metsätalous, joilla on runsaasti raskasta kuljetettavaa ympäri vuoden. Tuleville vuosille tulisi jostakin löytää riittävästi resursseja myös pienempien teiden peruskunnostukseen. Muuten on vaarana, että näiden teiden varsilla toimivat elinkeinot loppuvat ja samalla myös asukkaat muuttavat pois.

Toimivat tietoliikenne- ja puhelinyhteydet ovat elinkeinojen kuin myös viihtyvyydenkannalta entistä tärkeämmässä asemassa myös maaseudulla. Etätöiden kannalta ne ovat välttämättömiä elementtejä. On turhaa haaveilla etätöiden tekemisestä sellaisilla alueilla, joilla ei ole ko. yhteyksiä (näitä katvealueita esiintyy valitettavasti edelleen jonkin verran). Kunta edellyttää, että niin puhelin-, laajakaista- kuin digi-tv:n yhteydet toimivat moitteettomasti koko kunnan alueella ja vaatii, että operaattorit poistavat viimeisetkin katvealueet hyvin nopealla aikataululla.

Kaikki maaseudulla toimivat elinkeinot tarvitsevat nykyään toimivia tietoliikenneyhteyksiä. Varsinkin maaseudun matkailun kehittämisen kannalta yhteyksien saaminen on erittäin tärkeää. Myös alkutuotannon parissa toimivatyrittäjät ja muut tahot lisäävät koko ajan tietotekniikan hyödyntämistä omissa toiminnoissaan (sähköinen asiointi tms.).

4.2. ASUMINEN

Maaseudun valttina asumisympäristönä ovat oma rauha ja väljyys sekä liikkumisenvapaus. Yhteiskunnallisen levottomuuden ja eriarvoisuuden lisääntyessä koetaan maaseutu myös turvallisenä asuinympäristönä. Oma tupa ja perunamaa kaukana maailman kiireistä ja melskeistä koetaan edelleen sopivan hyvin maaseudulla asumiseen. Siitä syystä useampi entinen suomussalmelainen muuttaa takaisin kotiseudulleen silloin kun eläkeikä alkaa. Kunta on kannustanut tätä ilahduttavaa ilmiötä aktiivisesti. Tänä päivänä rakentaminen on hyvin säännösteltyä, varsinkin harvaan asutun maaseudun näkökulmasta katsottuna. Turhan usein törmää tilanteeseen, että jonkun, yleensä nuoren perheen muutto maalle on loppunut siihen, kun ei ole löytynyt sopivaa rakennuspaikkaa, johon olisi saanut rakennusluvan. Syy ei ole toki aina ollut rakennusluvan saannissa. Syynä on usein se, ettei kyliltä löydy rakentamiseen sopivia paikkoja. Tai oikeastaan rakennuspaikkoja on paljonkin, mutta niiden omistajat eivät ole halukkaita kaavoittamaan tai myymään niitä. Toisaalta, jos halukkuutta on, niin tieto siitä ei ole tavoittanut ostajia. Tämän vuoksi olisi hyvä, jos saataisiin kartoitus maaseudulla olevista rakennuspaikoista ja kannustettaisiin maanomistajia kaavoittamaan ja myymään omia maitaan tonteiksi. Tarvitaan ajan tasalla oleva tontti- ja kiinteistöporssi.

Tällä hetkellä voimassa olevat ympäristölain ja maakäyttö- ja rakennuslainsäädökset asettavat maaseudun rakentamiselle turhan tiukilta tuntuvia säädöksiä. Ei tarvitse olla kummoinenkaan rakennelma, kun joudutaan hakemaan rakennus ym. lupia ja niitä hakiessa on kuultava naapureita ja muita asianosaisia. Ongelma korostuu varsinkin, jos pykälien tulkinta kunta- ja maakuntatasolla on korostetunvarovaista. Maalaisjärjen käyttö tällä rintamalla tulee sallia ja antaa ihmistennykyistä vapaammin valita asuinympäristönsä omien tarpeiden mukaisesti - toki lain sallimissa puitteissa. Tulevaisuudessa on kuitenkin todennäköistä, että rakentamista maaseudulla tullaan säätelämään entistä voimakkaammin. Tämä tulee pätemään varsinkin sellaisilla syrjäisillä alueilla, joilla ei ole järjestetty vesi- ja jätevesihuoltoa ja jotka sijaitsevat kaukana julkisista palveluista. Puhdas- ja jätevesihuollon järjestämisestä ei ainakaan saisi tulla rakentamisen este, sillä tälläkin hetkellä ko. verkkojenulkopuolelle rakentava joutuu järjestämään ne itse omalla kustannuksellaan, mutta hän tekee tietoisesti sen valinnan rakennus- tai asuinpaikkaa valitessaan.

4.3. PALVELUT

Miten suhtaudutaan sitten julkisten palvelujen, kuten koulun ja vanhustenkotihoidon järjestämiseen tasavertaisesti asuinpaikasta riippumatta? Nämä palvelut tuotetaan ja kustannetaan pääsääntöisesti yhteiskunnan varoilla. Nyt näyttää siltä, että yhteiskunnan varat ovat hupenemassa ja siksi haetaan vaihtoehtoja, miten kuluja voidaan entisestään laskea. Voidaanko julkisten palvelujen järjestämisenhankaluuteen ja kustannuksiin vedoten rajoittaa rakentamista tai asumista kaikkein syrjäisimmillä alueilla? Tätä pohtivat kustannuksista ja palvelujen tuottamisesta vastaavat tahot. Kyseisillä alueilla asuvat ja maata omistavat ihmiset vastustavat ajatusta, sillä onhan kyse heidän asumisestaan ja omaisuudestaan. Tässä lienee laajan yhteisen keskustelun paikka, jonka tuloksena toivottavasti syntyy yhteiset pelisäännöt ongelman ratkaisemiseksi.

Keskusteltaessa maaseudun palvelujen järjestämisestä, on hyvä ottaa mukaan keskusteluun ns. **kolmas sektori** eli kylillä toimivat eri järjestöt ja vapaaehtoistyö. Näillä tahoilla voisi olla parhaimmillaan hyvinkin merkittävä rooli maaseudunpalvelujen uudelleen järjestelyissä, mikäli menetelmistä ja korvauksista eri tahojen kanssa päästään yhteisymmärrykseen. Lienee kuitenkin selvää, että vastuuta palvelujen järjestämisestä em. tahoille ei voida sälyttää, jos ei samalla keskustella myös korvauksen maksamisesta tehdystä työstä. Suomesta löytyy jo useita hyviä malleja ja toimivia esimerkkejä, joita varmaan voitaisiin soveltaa myös Suomussalmelle. Kainuun maaseutu tarvitsisi ”palvelukeskuksia” joko vanhoihin kouluihin, kylätaloihin tai vastaaviin rakennuksiin. Näissä palvelukeskuksissa voisivat olla tarjolla sellaiset palvelut, uuden *sopimuksellisuuden* avulla, joita nykyään on enää vaikea saada. Sosiaaliset yritykset, erilaiset välittäjäorganisaatiot, osuuskunnat, jopa kyläyhdistysten oma yritystoiminta jne. alkavat olla yhä tärkeämpiä, perinteisten julkisten palveluiden ja yritysmaailman tarjoamien palveluiden lisäksi. Maaseudun kannalta on ollut harmillista, että terveyspalvelut (terveydenhoitajan vastaanotot) ovat siirtyneet yhä kauemmaksi vaikka kotihoito on kyllä parantunut.

Syrjäkylien asukkaiden kannalta tärkeitä ovat seuraavat palvelut:

- terveydenhoitajan vastaanotto kerran viikossa, lähellä olevassa palvelukeskuksessa, ja mahdollisuus etälääkäriin.
- asiointitaksi tai muu järjestetty, edullinen kyyditys
- postipalvelut
- apua siivoukseen, polttopuiden tekoon ym. vastaavaa hoiva-apua
- mahdollisesti kylätalkkari tulevaisuudessa
- teiden kunnossapito
- aktiivinen kyläyhdistys ja kylätalo/kokoontumistilat
- Kianta-opiston kerho- ja kurssitoiminta
- ”Hajallaan”-kokeilun käynnistäminen lähivuosina

Noin 4 vuotta sitten Suomussalmella suunniteltiin yhdessä Liikenneministeriön ja Destia Oy:n kanssa ns. ”Hajallaan”-kokeiluhanke, jossa kaikki kunnan alueella tapahtuvia ajoja (kunta, seurakunta, kuntayhtymä, Destia, taksit jne) pyrittäisiin saada palvelemaan maaseudun asukkaita: kyydityspalvelu, ”kauppakassitoimintaa” jne. Liikenteen koordinointi ja tilausajot hoidettaisiin autoissa olevien gps-pohjaisten älypuhelinsovelluksen avulla. Valitettavasti tämän pilottihankkeen kehitystyö pysähtyi hallitusvaihdon yhteydessä. Laaja Suomussalmi oli valittu sen kohdealueeksi juuri pitkien etäisyyksien takia ja oletuksena oli, että näin säästettäisiin valtakunnan tasolla miljoonia mikäli kokeilu onnistuu. On todella toivottavaa, että kunta pitää kyseisen pilottihankkeen edelleen esillä valtakunnan tasolla.

4.4. YMPÄRISTÖ

Suomussalmen maaseutu on vielä puhdasta ja ympäristöasiat kohtuullisen hyvällä mallilla. Tämä ei kuitenkaan anna oikeutta nukkua ”ruususen unta” ja olettaa, että näin tulee olemaan tulevaisuudessakin. Työtä puhtaan suomussalmelaisen maaseudun puolesta tulee tehdä jatkossakin.

Maaseudun ympäristöasioista eniten keskustelua aiheuttaa asetus jätevesien käsittelystä. Se on tuonut tullessaan uusia vaatimuksia jätevesien käsittelylle. Vanha perinteinen sakokaivo ja imeytyskenttäjärjestelmä ei ole enää riittävä. Onneksi siirtymäaikaa on annettu asian saattamiseksi kuntoon ja myös jonkinlaisia lievennyksiä verrattuna alkuperäisiin vaatimuksiin.

Kiinteistön omistajien tulee muistaa, että vastuu järjestelmän saattamisesta asetuksen mukaiseksi on heillä itsellään. Julkisen tahon rooli on etsiä sopivia ja edullisimpia toteutusmalleja. Nyt tuleekin selvittää, millainen jätevesijärjestelmä kullekin kyläalueelle on sopivin vaihtoehto. Jotkin kylät on järkevintä liittää yleiseen viemäriverkostoon ja toisille kylille sopivin vaihtoehto on useamman kiinteistönyhteinen puhdistamojärjestelmä. Kaikkein harvimmilla asutuilla alueilla joudutaan tyytymään kiinteistökohtaisiin järjestelmiin, mutta niissäkin tapauksissa kannattaa selvittää yhteishankintojen tuomat hyödyt.

Saarikylän kiviteollisuuden jätekiven hyödyntäminen sekä sen mahdollinen jalostaminen voisi olla eräs mielenkiintoinen tapa saada sinänsä vähäinen ympäristöongelma hyödylliseen ratkaisuun.

4.5. VAPAA-AIKA JA VIIHTYVYYS

Niinhän sitä sanotaan, että maalla on mukavaa. Näin ajattelevat edelleen ne, jotka siellä asuvat. Nuoriso vain näyttää olevan asiasta eri mieltä. Maaseudun väki vanhenee ja vähenee, ja tämä näkyy parhaiten kyläkoulujen kohtaloissa. Kylillä ei ole lapsia eikä enää lisääntymisiässä olevia ihmisiä. Väestön väheneminen ja vanheneminen näkyvät myös kylien ja maaseudun vapaa-ajantoiminnassa. Kylällä saattaa olla useitakin järjestöjä ja yhdistyksiä, mutta niissä toimivat yleensä yhdet ja samat henkilöt. Tämän vuoksi kylillä kannattaa miettiä miten kylätoiminta on järkevintä järjestää. Olisiko järkevämpää keskittää toiminta yhteen, mutta toimivaan yhdistykseen? Näin voitaisiin välttää rutiininomaisia vuosikokouksia ja keskittyä enemmän kyläläisiä kiinnostavaan elävään toimintaan.

Se, että kylällä toimii ehkä useitakin eri järjestöjä ja yhdistyksiä ei takaa sitä, että kaikkialla maaseudulla olisi vilkasta vapaa-ajan toimintaa. Tämä pätee varsinkin nuorten harrastustoimintaan. Nuorille suunnattua, ohjattua harrastustoimintaa on maaseudulla valitettavan vähän. Tämä johtuu tietysti monesti siitä, että kohtuullisen matkan sisältä ei löydy niin paljon nuoria tai lapsia, että ohjattuja kerhoja olisi järkevää järjestää. Jos vanhemmat joutuvat kuljettamaan lapsiaan harrastuksiin, niin silloin suuntana on yleensä keskustassa olevat harrastusmahdollisuudet ja lapsia viedään sinne samalla, kun vanhemmat menevät itse omiin harrastuksiinsa.

Toinen nuorten harrastustoimintaa rajoittava tekijä on vetäjien puute. Kyliltä ei tahdo löytyä sopivia vetäjiä, ja jos taas vetäjät tulevat keskustasta tai toisilta kyliltä, niin siitä syntyy kuluja ja jonkunhan ne on maksettava. Nuorilla ja lapsilla vain ei tahdo olla paljoa rahaa käytettävissään.

Maaseudulla asuvien aikuisten ja vanhusväestön harrastukset painottuvat aika paljon luonnon antamiin mahdollisuuksiin. Kalastus, metsästys, marjastus tai muu luonnossa liikkuminen kuuluu useimman maaseudun asukkaan harrastusvalikoimaan. Myös koira- ja hevosharrastukset, puutarhanhoito ja pienimuotoinen maanviljely kuuluvat luontevasti maaseudun harrastuksiin. Kylän yhteisten harrastustoimien osalta on merkittävä rooli kylällä toimivilla järjestöillä ja ihmisillä. Jos kylällä ei ole toimivaa järjestöä tai yhdistystä, niin myös yhteiset harrastusmahdollisuudet ovat usein vähissä. Tämän vuoksi aktiivista kylätoimintaa harjoittavia tahoja tulisi tukea, jotta maaseudulla saadaan säilytettyä edes jonkinlaisia harrastusmahdollisuuksia. Useimmat yhteiset harrastukset vaativat myös jonkinlaiset harrastustilat. Tässä ovat olleet hyvänä apuna toimivat kyläkoulut. Nyt vain nekin ovat entistä harvemmassa ja lakkautetut koulut siirtyvät yksityisnomistukseen ja sitä myötä pois yleisestä harrastuskäytöstä.

Kunnallakaan ei ole varaa ylläpitää entisiä kouluja pelkästään kylän harrastustoiminnan takia. Jatkossa entistä useamman tahon tulee osallistua maaseudun yleisten kokoontumis- ja harrastetilojen ylläpitoon. Samalla täytyy miettiä tapauskohtaisesti, olisiko ko. tiloille mahdollista järjestää jotain liiketoimintaa, minkä kautta saataisiin myös paljonkaivattuja varoja tilojen ylläpitoon. Jos tällainen mahdollisuus on olemassa, niin silloin on myös mahdollista saada taloudellista apua tilojen ylläpitoon ja rakentamiseen julkiselta taholta. Esimerkiksi Leader-rahoituksen kautta on rahoitettu muutamia kylätoimijoiden investointeja em. toiminnan kehittämiseksi. Suomussalmen kylien toiminnan vilkkaus vaihtelee tällä hetkellä suuresti. Joissakin kylissä on merkittäviä kehittämishankkeita, jotka sisältävät isojakin investointeja (esim. Juntusrannan monitoimitalo ja Vuokin työväentalo). Toisaalla taas on vaikeuksia saada pidettyä edes vuosittaisia kevät ja syyskokouksia väen vähyyden ja passiivisuuden vuoksi. Laajempi, kaikkien kylien välinen yhteistoiminta on ollut kunnan järjestämät kyläparlamentti-illat.

4.6. KRIISIVALMIUS JA KYLIEN TURVASUUNNITELMAT

Tuoreet kokemukset tykkylumen kanssa olivat vahva muistutus maaseutuasumiseen liittyvistä riskeistä. Voidaan olettaa, että ilmanmuutoksen myöten vastaavia tilanteita syntyy lähitulevaisuudessa lisää. Vaikka niin kunnan, sähköyhtiön kuin Kainuun pelastuslaitoksen ansiosta pahasta ja pitkästä sähkökatkoksesta selvittiin kunnialla, niin ratkaiseva merkitys oli sittenkin kyläläisten omalla sitkeydellä ja kyvyllä.

- jokainen kyläyhdistys laatii oman **kylän turvasuunnitelman**, josta käy ilmi yksin asuvat vanhuksat, naapuriapurinkin jäsenet sekä paikalliset ”häätänumerot” (*turvasuunnitelma voisi olla kunnan toiminta-avustuksen saamisen edellytys*)
- kylän oma ”häätäpuhelinluettelo” jaetaan kyläalueen jokaiseen taloon.
- kannustetaan pienten sähköaggregaattien hankintaan
- kampanja maaseutuasuntojen varustamiseksi verkkovaihtokytkimillä
- jokaiseen taloon hankitaan myös **kotivara**:
<http://www.spek.fi/Suomeksi/Turvatietao/Onnettomuudet-ja-hairiotilanteet/Kotivara>
- etukäteisselvitys talon tai mökin osoitteesta: jokaisessa talossa karttakoordinaatit valmiiksi tulostettuna <http://www.112.fi/> -sivustolta.
- yhdessä Kianta-opiston ja SPR:n kanssa järjestetään kylätaloissa ensiapukurssit

5. MAASEUTUOHJELMAN TOTEUTTAMINEN

5.1. HANKETOIMINTA JA -RAHOITUSTA

Kuten edellä mainittiin, on tälläkin hetkellä Suomussalmella menossa eri kylillä useita kehittämishankkeita ja -hankeideoita. Niitä voisi olla enemmänkin, mikäli hankkeiden pyörittämisen byrokratiaa voitaisiin helpottaa. Yksi suurimmista ongelmista on se, että jos hankkeeseen saadaan julkista rahoitusta, niin maksatus tulee hankkeen hallinnoijalle aina hieman jälkikäteen. Viipymä rahojen saannille voi olla monille kyläyhdistykselle liikaa. Tämän vuoksi olisi hyvä, jos kehittämishankkeita vetäville kyläyhdistyksille voitaisiin järjestää tilapäistä rahoitusta hankkeiden toteuttamisen ajaksi. Kunta on tarjonnut joskus auttavaa kättä, eli myöntänyt lyhytaikaista lainaa tai toiminut takaajana. Valtakunnallisesti on viime aikoina kehitelty järjestelmää, jossa pankit antavat rahoitusta hanketoimijoille hyväksytyä rahoituspäätöstä vastaan. Tämä järjestelmä toimii panttausperiaatteella ja on yleistynyt.

Kunnan maaseutuohjelman kytkeytyminen maakunnan ja valtakunnan ohjelmiin:

- Kaveria ei jätetä, Elävä Kainuu Leader ry:n kehittämisstrategia 2014-2020
- Kainuun alueellinen maaseudun ohjelma 2014-2020 (Kainuun ELY-keskus)
- Kainuun metsäohjelma 2016-2020
- Kainuun matkailustrategia 2011-2020
- Kainuun luonnontuotealan masterplan 2017-2027
- Kestävä kasvu biotaloudesta, Suomen biotalousstrategia 2014-2025

Etenkin kaksi ensimmäistä (Leader ja ELY-keskus) tarjoavat selkeitä rahoitusmahdollisuuksia maaseudun kehitystoimintaan ja hyvän idean jälkeen kannattaa ehdottomasti olla yhteydessä jompaankumpaan. Leaderin enimmäisrahoitus on 150 000 euroa. Sitä suuremmat maaseutuhankkeet rahoittaa Kainuun ELY-keskus.

<http://www.kainuuleader.fi/cms/kainuuleader/353/Strategia%202014%20ohjelmakaudelle%202014%202020.pdf>

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103546/Nakymia_02_2015.pdf

Maaseudun asukkaille on muitakin rahoituskeinoja käytettävissä, joista tässä voidaan mainita esimerkiksi Suomen Kotiseutuliiton seurantalosten korjausavustukset sekä RAY:n tarjoamat rahoitusmahdollisuudet erilaisiin sosiaalisiin ym. toimintaan.

5.2. KÄYTÄNNÖN TOTEUTTAMINEN

Suomussalmen maaseutu elää ja muuttuu muun maailman mukana joka päivä. Maaseutuohjelma ei voi määrätä meidän maaseutumme muuttumista ja kehittymistä, vaan siihen vaikuttavat monet muutkin tekijät. Kaikkiin muutosta aiheuttaviin tekijöihin ei tällä ohjelmalla edes pystytä vaikuttamaan, vaikka niin haluttaisiin. Toivotaan kuitenkin, että tällä ohjelma pystytään vaikuttamaan positiivisesti Suomussalmen maaseudun kehittämiseen. Tärkeintä lienee todellisten hankeideoiden läpivieminen loppuun asti (eli visiosta tosio). Hakemukset rohkeasti käyntiin! Osa tässä ohjelmassa mainituista toimenpiteistä on jo liikkeellä, ja ne etenevät omaa vauhtiaan päämääräänsä (esimerkiksi metsätalous).

Maaseutuelinkeinojen osalta painopistealueet ovat tässä ohjelmassa ennen kaikkea maa- ja metsätalous, luontomatkailu, hoiva-ala sekä porotalous. Olisi suotavaa, että ohjelmalla olisi pitempiaikainen vaikutus maaseudun kehittämiseen. Kun ohjelma ja siihen liittyvät toimenpiteet on saatu liikkeelle, niin jonkin ajankuluttua tulee arvioida se, miten eri osapuolet ovat sitoutuneet ohjelmantoteutumiseen. Samalla tulisi arvioida myös jo tehtyjen toimenpiteiden vaikuttavuus Suomussalmen maaseudun kehittämiseen. Suomussalmen kunnan tavoitteena on saada liikkeelle maaseudun positiivinen kehittämisprosessi, joka olisi kestoaltaan vaikkapa seuraavan vuosikymmenen mittainen.